

EDEBİ YÖNDEN HADİS-İ NEBEVİ

GİRİŞ

Yrd.Doç.Dr. İbrahim BAYRAKTAR

I- Diller ve Hususiyetleri :

İnsanoğlu yaratıldığı günden beri toplu halde yaşamaktadır. Nitekim bugün yer yüzünün en ibtidâî kabileleri olan Pigmeler'in dahi toplu halde, içinde yaşadıkları küçük küçük köyleri vardır¹. Bunun için "insan yaratılıştan medenidir"², yani cemiyet halinde, onun gereğini yapmak suretiyle yaşar, denmektedir.

İnsanlar arasında irtibatı temin eden en önemli bağ dildir. Milletlerin vücuda gelmesinde, aynı dili konuşmanın tesiri inkâr edilemez. Klasik mantıkçıların insanı, " konuşan canlı bir varlık " olarak tarif etmesi, dilin insan için temel bir hususiyet sayıldığını göstermektedir. İlk insan olan Hz. Adem'e, Allah'ın, her şeyden önce bütün varlıkların isimlerini öğretmesi³, dilin ve dolayısıyla ilmin ön plana alındığını göstermektedir⁴.

Dillerde birbirini tutan bir çok kâide ve prensipler mevcuttur. Hatta yer yüzündeki dilleri, bazı dil grupları şeklinde birleştirenler vardır⁵.

Bu durum, dillerin Adem (A.S.)'a öğretilen isimlere dayandığını bir sonucudur, denmiştir⁶. " Dillerinizin ve renklerinizin muhtelif oluşunda şüphesiz ki âlimler için ibretler vardır⁷, âyeti, Allah'ın

¹ Bak. Yent Restimli Bilgi Ansiklopedisi, II, 598; IV. 1771, İst.1982; Meydan Larouse, X, 126, İtanbul, 1972.

² İbn Haldun, Mukaddime, s. 41-42, Beyrut, t.sız.

³ Kur'an-ı Kerim, el-Bakara, 31.

⁴ es-Suyuti, el-Münzir, I, 22- 25, Mısır, t.sız.

⁵ Banguoğlu, Tahsin, Türkçe'nin Grameri, s. 12, İst. , 1974.

⁶ Elmalılı H.Yazır. Hak Dini Kur'an Dili, I, 309, İst., 1971; es-Suyuti, el-Münzir, I, 10-12.

⁷ Kur'an-ı Kerim, er-Rûm, 22.

farklı kabiliyetler yarattığına, dilleri ve onlardaki hususiyetleri, ancak ilim sahiplerininin hakkıyla kavrayabileceklerine işaret etmektedir ⁸.

Diller, konuşulan dil ve yazılan dil olarak, az da olsa, farklılıklara sahip olmaktadır. Anlatım yoluyla diller, din, edebiyât ve ilim adamları tarafından işlenerek zenginleştirilmektedir ⁹. Böylece de diller, estetik değer kazanmış ve sonuçta edebî sanatlar ortaya çıkmıştır ¹⁰.

Bazı eserler, lisanî bir hususiyete sahip değildir. Sırf akla ve mantığa hitab eder. Bu eserlerdeki üslûb, sade olduğu için, tercümeleri kolaydır. Bazıları ise, hem akla ve hem de kalbe hitâb eder. Bunlar, dil nokta-i nazarından da, edebî bir kıymete malik olup sanat zevki vermektedir. Bîlhassa böyle edebî eserlerin tercümesi kolay değildir ¹¹.

Çalışmamız, hadislerin dil yönünden incelenmesini mevzu edecektir. Hadisler bize Arap dilinin hususiyetlerine sahip, yazılı metinler ¹² olarak gelmiştir. Onlardaki yüce hakikatleri anlamak, onları dil yönünden değerlendirmekle mümkündür. Onlar, Kur'an-ı Kerim'den sonra edebî hususiyeti olan metinlerdir. Arapça olan hadis-i Nebevî'nin edebî yönünü mevzu etmek için onun, lafız ve mânâ hususiyetlerinden söz etmek icabeder.

A- Lafız ve Mânâ :

1- Lafızın Hususiyetleri :

Lafızlar bir mânâ ifade ettiği zaman değer taşırlar ¹³. Edebiyat ilmi de, bu tür lafızları mevzu etmiştir. Edebi ilmin bir dalı olan, Belâğat ilmi ise aynı şekilde lafızların bu yönünü incelemektedir ¹⁴.

⁸ Bak. Elmalılı, a.g.e., VI, 3813.

⁹ Banguoğlu, a.g.e., s. 12.

¹⁰ Banguoğlu, a.g.e., s. 22.

¹¹ Elmalılı, H.Yazır, a.g.e., Mukaddime, I, 10.

¹² es-Suyûtî, Tedribü'r-Râvî, I, 42, Beyrut, 1979; Subhî es-Sâlih, Hadis ilimleri (trc. Yaşar Kandemir), s. 4, Ankara, 1971.

¹³ et-Taftazânî, Muhtasarü'l-Maani, s. 24. İst. 1304 H.

Arap dilinin hususiyetlerinin başında, lafzın müsterek manalı, veciz olması ve i'rap olması geltr¹⁵. Hz. Peygamber (S.A.V.) arabin en fasihî idi¹⁶. Sözleri mezkûr hususiyetleri taşıdığı için vecizdi. Gramer kaidelerine uygundu.

Diğer taraftan bir kısım lugat ve nahiv alimleri, edebî metinlerin mana ve i'rabını açıklamak için, hadisleri delil olarak kullanmamışlardır. Bunun başlıca iki sebebi vardır :

1- Muhaddislerin, bir vakayı değişik lafızlarla anlatmaya cevaz vermeleridir. Bunun sonucu olarak, değişik metinler, fasih olmayan kelime ve kelâmları ortaya çıkmıştır.

2- Bazı râvilerin arap dili ve nahiv ilmini iyi bilmemeleridir¹⁷. Bu görüşü İbnu't-Ta'î ve Ebû Hayyan müdafa etmişlerdir¹⁸. Bunun aksine muhaddislerin çoğu hadislerin lafzında görülen herhangi bir hatanın (lahn) düzeltilmesini uygun bulmuşlar ve onlarla gramer kaidelerine istişhâd etmişlerdir¹⁹. Bu istişhâd işine şu hususlar da müessir olmuştur.

1-Manen rivâyetin, tedvinden önce olması²⁰.

2-Ve o sıralarda sahâbînin dilinin henüz bozulmamış bulunması.

3-Gerek sahâbîlerin ve gerekse daha sonra gelen muhaddislerin, Resûlullah'ın sözlerini muhafaza etmeye önem vermeleri. Bu hususlar, hadislerin gramer kaidelerinde delil olarak kullanılabileceğini isbat etmektedir²¹. Bu sebeple İbn Manzûr, Lisânul-Arab isimli büyük lugatında; az da olsa, et-Taftâzânî, "Maânî'de hadisleri şahit olarak göstermiştir²². İbn Mâlik, er-Redî

¹⁴ Kâtip Çelebi, Mukaddime, I, 13, İst. 1971.

¹⁵ Abdurraûf Mahlûf, el-Bâkîllânî ve Kitâbuhu, s. 150, Beyrut, 1973.

¹⁶ İzzuddin Ali es-Seyyid, el-Hadisü'n-Nebevî, s. 22.

¹⁷ Subhî es-Sâlih, Hadis İlimleri, s.262 (trc.Y.Kandemir), Ank. 1971.

¹⁸ Ebû Zehv, el-Hadis ve'l-Muhaddisün, s. 218, Beyrut, 1984.

¹⁹ el-Hattâbî, Islâhu'l-Ahta, s. 8, Beyrut, 1988.

²⁰ Ebû Zehv, a.g.e.s. 218. Bak.

²¹ Subhî es-Sâlih, a.g.e.s. 264.

²² et-Taftâzânî, a.g.e.s. 336.

v.s. bu görüşü iltizâm etmiştir²³.

Biz de burada, hadisi lafızlarını Belâğat ilmi açısından mevzu ettiğimiz için, belâğata sahip hadîsleri şahit olarak kullanacağız²⁴.

Aslında fasih ve belîğ ifadelerde, her zaman gramer kaidelerine uygunluk aranmaktadır. Zira sarf ve nahiv kaidelerine uygun olmayan sözler fasih ve belîğ sayılmazlar²⁵.

2- Mânânın Hususiyetleri :

Manada önemli olan onu, muhatabın hatasız olarak anlamasıdır. Belâğat'ın gayesi de budur²⁶. Mânâ bazen kapalı olur. Muhatabın yanlış anlamasına imkân verir. Bu durum belâğata muhaliftir. Fatih ve belîğ kelâmın mânâsı açık ve anlaşılır halde olmalıdır. Fasihlerin nazarında belîğ sayılan kelâm, garîb ve kapalı mânâh, maksadı anlaşılmayan ifadeler şeklinde olmamalıdır²⁷.

B- Fesâhât ve Belâğât :

Fesâhât ve Belâğât, bir çok ilim ehline göre Kur'an-ı Kerim'in icazını vücuda getirdiği gibi, hadîslerin de mûmeyyiz vasıflarından biri sayılmıştır. Bu kısımda yazılı edebiyatın, bir ölçüde edebî yönünü vücuda getiren fesâhât ve belâğattan kısaca söz edilecektir.

1- Fesâhât :

Fesâhât, lugatte açık olmak, ortaya çıkmak manalarına gelir²⁸. Bir kelimeye fasih denilmesi için manasının açık, lafzının dile kolay, harf dizilişinin güzel olması lazımdır²⁹.

²³ Ebû Zehv, a.g.e.,s. 218- 219.

²⁴ Ebû Zehv, a.g.e., s.218-219.

²⁵ es-Suyutî, el-Müzhir, I, 329- 331.

²⁶ et-Taftâzânî, a.g.e.,s. 26.

²⁷ et-Taftâzânî, a.g.e.,s. 16- 19.

²⁸ İbn Manzûr Lisânul-Arab, II, 544, Beyrut, 1968.

²⁹ el-Hafacî, Sırrul-Fesâhe, s. 59, Mekke, 1982.

Fesâhat, kelime, kelâm ve mütekellim (konuşmacı) de bulunur³⁰. Sıra ile bunların kısaca şartlarını ve tariflerini kaydedelim. Kelimenin fasih olması için 8 şartın kendisinde bulunması lazımdır. Şartlar şunlardır :

- 1- Harf mahreçlerinin birbirinden uzak olması,
- 2- Dile kolay gelmesi,
- 3- Kulağa hoş gelmesi,
- 4- Manasının garib ve avâmca olmaması,
- 5- Kıyasa uygun bulunması,
- 6- Sözlerinin çirkin olmaması,
- 7- Harflerinin az olması,
- 8- İsmi tasğir olmamasıdır³¹.

Bu şartları taşıyan kelimelerin tarifinde, "Fesahât kelimenin harflerinin dile ağırlık vermemesi, manasının açık, lafzının kıyasa uygun bulunmasıdır"³², denilmektedir.

Kelâm'da fesahât ise, "Kelâm'ın nahiv kaidelerine uygun bulunması, dile ağırlık vermemesi, mana ve delaletinin açık olmasıdır". Fasih konuşan her insan, bu melekeye sahiptir.

2- Belâğat :

Belâğat, tek kelimede bulunmaz. Zira o, fasih kelâmıla muktezâ-ı hale uygun olarak konuşmak³³, demektir. Ayrıca maksadı en güzel bir şekilde anlatmayı da gaye edinir. Ve daha çok lafızlarda bulunur³⁴.

Belâğat'ın üst ve alt olmak üzere başlıca iki mertebesi vardır. Üst mertebesi, beşerin benzerini getirmesi mümkün olmayan Kur'an'ın icazı ve ona yakın olan hadislerin belâğatıdır. Alt tarafı ise

³⁰ el-Hafaci, a.g.e.s. 64- 90.

³¹ et-Taftâzâni, a.g.e.s. 13.

³² et-Taftâzâni, a.g.e.s. 16.

³³ et-Taftâzâni, a.g.e.s. 21-22.

³⁴ et-Taftâzâni, a.g.e.s.24- 26.

hayvan seslerinden farksız olan gayri fasih sözlere dir.

Belagatçuların belig sözleri bu iki mertebe arasında yer alır³⁵.

Belagat ilmi; Maâni, Beyân, Bedi olmak üzere başlıca üç kısma ayrılır. Cümlelere doğru mana vermeyi temin eden ilme "Maâni"; Mananın açıkça anlaşılmasını temin eden ilme "Beyân", Lafız ve mananın güzelleştirilmesini temin eden ilme de "Bedi" denir³⁶. Eserin ikinci bölümünde hadîslerin belagatı misallerle açıklanacaktır.

II- Kaynaklar :

Bu kısımda kaynaklarımızın muhtevâlarından söz edilecek, sağlamlıklarının tesbiti yapılacak ve bu vesile ile tanıtılmış olacaktıdır.

A- Lugat Kitapları :

Lugat ilmi, kelimelerin asli manalarından bahseder. Gayesi, bu manaların anlaşılmasında hatadan sakındırmak ve onları fasih lafızlarla izah etmektir³⁷.

Ayrıca burada lugat ilminin bir mahsulu olan "Etimoloji" ve "Semantik" hakkında da kısa bir malumat vermenin faydalı olacağı kanaatindeyiz.

Bilindiği üzere, lafzın dil yönünden ifade ettiği manası, hakiki manasıdır.

Kelimenin kökenini incelemeyi gaye edinen bilime, "etimoloji" denir. O, dilin fonetik yapılarına uygun olarak geçirdiği mana değişikliklerini araştırır.

³⁵ et-Taftâzânî, a.g.e.s. 25- 26.

³⁶ Bak. et-Taftâzânî, Muhtasarul-Maâni, s. 28, İstanbul, 1304 h.

³⁷ Kâtip Çelebi, a.g.e., II, 1556; el-Cürcânî, Kitabu't-Tarifât, s.192.

Kelimenin mana yönünden tarihini, tam olarak ortaya çıkarmak ve devirler içerisinde kazandığı manalarını gözönünde tutmak, "semantiğin" konusudur³⁸. Bu konunun en önemli kaynakları, lugat ve tefsir kitaplarıdır. Bunlardan istifade ettiğimiz bazılarını kısaca izah edelim.

1- İbn Manzûr (ö. 711/ 1311)'un " Lisânu'l-Arab " isimli 15 ciltlik lugat kitabı. Eserde yapılan açıklamalara hadislerden şahit gösterilmiştir. Ayrıca kelimelerin tarihi manaları da gözönünde tutulmuştur.

2- İbnu'l-Esîr (ö.606/1209)'ın " en-Nihâye fî Garibi'l-Hadis " adlı lugatı. Mezkûr eserde, az kullanılması ve zor anlaşılması sebebiyle garip olan kelimelerin, izahı yapılmıştır³⁹. İbnu'l-Esîr, bu tür kelimeleri izah etmek için âyet, hadis ve şîrleri şahit göstermiştir. Ayrıca zaman zaman edebî sanatlara da, az da olsa yer vermiştir.

B- Belâğât İstilahlarını Mevzu Eden Kitaplar :

1- et-Taftâzânî (ö.792/ 1389)'nin "Muhtasaru'l-Maâni" adlı eseri. Eser "Maâni", "Beyân", "Bedi" kısımlarına ayrılmış olup, müellifi belâğatla ilgili istihahları önce izah etmiş, sonra da şîrlerden misaller vermiştir⁴⁰.

2- Ali Cârîm ve Mustafa Emin'in müştereken telif ettikleri "el-Belâğatu'l-Vâdiha" adlı eserleri. Eserde belâğât istihahları önce tarif edilmiş, sonra da âyet ve şîrlerden misalleri verilmiştir.

C- Hadislerin Belâğâtından Bahseden Kitaplar :

1- el-Câhîz (ö.255/ 868)'in "el- Beyân ve't-Tebyîn" adlı dört ciltlik eseri. el-Câhîz, mezkûr eserinde hadislerin edebî yönlerinden bahiste bulunmuş, hatta bazı hadisler için " bu sözleri daha önce hiç

³⁸ Meydân Larousse, II, 415, Etî Maddesi.

³⁹ Bk., Ali Cârîm ve arkadaşları, el-Belâğatu'l-Vâdiha, Mısır, 1951.

⁴⁰ Bk., et-Taftâzânî, Muhtasaru'l-Me'ani, İst.1304 H.

bir arap söylememiştir " demiştir⁴¹. Ancak örnek olarak naklettiği bu hadislerin hepsi sahih değildir⁴².

2- eş-Şerif er-Radi (ö.406/ 1015)'nin "el-Mecazâtu'n-Nebeviyyetu" adlı eseri. el-Mecâzat'ın içinde 360 hadis varsa da, çoğunun muttasıl senedi yoktur⁴³. Müellif, eserindeki kinaye, teşbih, ıstıhare ve edebî hususiyetlerin hemen hepsine birden mecaz ismini vermiştir⁴⁴.

3- el-Cürcâni (ö.471/1078) 'nin "Esrâru'l-Belâge" adlı eseri. Müellif, belâgat kaidelerini izah etmek için, 40'dan fazla hadisi şahit olarak kullanmıştır⁴⁵.

4- İbnü'l-Esir, Ebu'l-Feth (ö.637/1259)'in "el-Meselû's-Sâir" adlı eseri. Müellif eserinde 3 bin hadise yer vermiştir. O, Edebî ıstılahların bir çoğunu izah etmiş, onlara daha çok hadislerden misaller vermiştir⁴⁶.

5- er-Râfi'i (ö.1356/1937)'nin "İcâzu'l-Kur'an ve'l-Belağâtu'n-Nebeviyye" adlı eseri. Kendisinden önce yazılan ve yukarıda sözü edilen kitablardan nakilde bulunmuştur. Eserinin Belağâtu'l-Hadis kısmında, hadislerin edebî yönlerini izah etmiştir. Eserin kendisi de, edebî bir dilde yazılmıştır.

6- İzzüddin Ali es-Seyyid'in " el-Hadisü'n-Nebeviyyu mine'l-Vichet'l- Belağiyye " adlı eseri. Eserde belâgatla ilgili ifadelere ve sanatlara hadislerden misaller verilmiştir. Kitabda 800 hadis yer almıştır.

7- Muhammed es-Sabbag'ın "et-Tasviru'l-Fenniyyu fi'l-Hadis'i'n-Nebeviyyi" adlı eseri. Hadislerdeki edebî tasviri mevzu eden eserde, edebî sanatlara da yer verilmiştir. Kendi zamanına kadar yazılan belâgatla ilgili 18 eserin hususiyetlerinden de bahiste bulunmuştur.

B- Hadislerin Belâgatlarına yer veren Şerhler :

Hadislerin şerhini yapan eserler, zaman zaman onların edebî

⁴¹ el-Câhiz, el-Beyân ve't-Tebyin, II, 43, Beyrut, 1968.

⁴² es-Sabbag, et-Tasviru'l-Fenniyyu, s. 37, Beyrut, 1983.

⁴³ es-Sabbag, a.g.e.s. 40.

⁴⁴ Bk., er-Radi, el-Mecâzâtu'n-Nebeviyye, Kahire, 1967.

⁴⁵ Bk., el-Cürcâni, Abdulkahir, Esrâru'l-Belâge, İst.1954, Ofset Baskı.

⁴⁶ Bk., İbnü'l-Esir, Ebu'l-Feth, el-Meselû's-Sâir, I-III (tah.Dr.Bedevi Tihâne).

yönlerinden de söz etmişlerdir. Bunların bazıları da şunlardır :

1- Bedrü'd-Din el-Aynî (ö.855/ 1452)'nin Umdetu'l-Kâri adlı 25 cüzlük eseri. Bu eser, Belâğatu'n-Nebeviyye'ye yer veren şerhlerin en önemlisidir. Şerhinin bilhassa birinci ve ikinci ciltlerinde " Beyânu'l-Maanî " başlıkları altında edebî hususiyetlerden söz etmektedir.

2- el-Münâvi (ö.1031/ 1621)'nin "Feyzu'l-Kadir" isimli şerhi⁴⁷.

C Hadis Mecmuaları :

Hadis mecmualarında fasih lafızlı hadisler olduğu gibi, zahiren fasih olmayan lafızları ihtivâ eden hadisler de vardır. Buna rağmen onlar edebî veya gayri edebî şeklinde bir taksimata tabi tutulmamıştır. Ancak "Cevâmiu'l-Kelim" ve "veciz"liğe sahip olan hadislerin bir kısmı bir araya getirilmiştir. Bunların en önemlilerinden kısaca söz edelim.

1- İbn Recep el-Hanbelî (ö.795/ 1392)'nin "Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem" adlı eseri. Kitâb en-Nevevi (ö.676/1277)'nin, 42 hadisten oluşan el-Erba'un'una, 8 hadisin ilâvestiyle birlikte yapılan şerhinden ibarettir. Veciz hadislerle Cevâmiu'l-Kelim'e sahip hadislerin bir araya toplanmasıyla meydana gelmiş bir eserdir⁴⁸.

2- es-Suyûtî'nin " el-Câmiu's-Sağir " adlı eseri.

İki cilt halinde tabedilen eserde 10031 veciz hadis vardır. Osmanlı üleması tarafından rağbet gören bir hadis mecmuasıdır.

3- el-Kudâî (ö.454/1062)'nin iki ciltlik " Müsnedü's-Şihâb " adlı eseri. Eserdeki hadisler veciz ve Cevâmiu'l- kelim'e sahiptirler. Eserde 1200 hadis vardır. Birbirine yakın lafızlara sahipolan hadisler, bir araya toplanmıştır. es-Sağani, eserde 60 mevzu hadisin olduğunu söylemişse de el-İraki tarafından bu görüş reddedilmiştir.

⁴⁷ Bk., el-Münavi, Feyzu'l-Kadir, I-IV, Mısır, 1938.

⁴⁸ Bk., İbn Recep, Câmiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, Mısır, 1973.

BİRİNCİ BÖLÜM

Edebi Yönden Hadis-ı Nebevî :

Dini metinlerin başında Kur'an-ı Kerim gelir. O bir çok yönden muciz olduğu gibi, edebî yönden de mucizdir. Hz.Peygamber (S.A.V.)'in fem-î mübarekelerinden sudûr eden hadîslere gelince, onlar muciz değilse de yüksek bir fesâhat ve belâğâta sahiptirler. Çünkü Hz.Peygamber (S.A.V.), arabın en fasihidir⁴⁹. Sözleri, Hz.Peygamber (S.A.V.)'e ait olmayan " fil-î Nebevî " ve diğer hadîs sayılan haberlerin lafızlarının bir çoğu da, fesahat ve belâğâta sahiptir. Zira onların lafızlarının büyük çoğunluğu Ashâb-ı Kirâm'a aittir. Ashâb-ı Kirâm'ın devrinde ise henüz arabın dili bozulmamıştı⁵⁰.

Belâğâta sahip metinlerin, belîğ olmayanlara nisbetle üstünlüğü olduğu gibi, kendi aralarında da derece farkı vardır. Aynı zamanda edib kimseler arasında da, derece farkı vardır. Arabın en üstün edîbleri Kur'an-ı Kerim'in nüzûlü sırasında yaşıyordu. Ka'be'nin duvarına asılmış yüksek fesâhat ve belâğâta sahip şîrleri vardı. Onlar, Kur'an-ı Kerim'e muaraza edemediği gibi, sahipleri de Hz.Peygamber (S.A.V.)'le muaraza edememişti. Zira onların belâğatları şahsî çalışmalarının, Hz. Peygamber'in ise ilâhî mevhîbenin sonucudur.

Hadislerin edebî yönlerinin tesbiti işinde, lafzen ve manen rivâyet edilmelerinin tesiri büyüktür. Hz.Peygamber (S.A.V.)'in yüksek belâğatı, lafızlarıyla rivâyet edilen hadislerinde, ancak mevcuttur. Bu çalışmamızda da bu tür hadislerin edebî yönleri mevzu edilmiştir. Hz. Peygamber'in yüksek belâğatı sadece bu hadislerinde görülmektedir.

Hz.Peygamber (S.A.V.) arabın bütün lehçelerini bildiği gibi ileri derecede fesahat ve belâğatına sahipti. Bu sebeple belâğatın üstün sanatlarını hadislerinde her zaman görmek mümkündür.

⁴⁹ es- Suyutî, el-Câmi'u's-Sağır, I, 107, Mısır, t.sız.

⁵⁰ es- Suyutî, el-Müzhîr, I, 322, Beyrut, 1979.

I- Edebi İlimler ve Hadis-i Nebvî :

"Edb" kökünden türetilmiş "edeb" kelimesi lugatta, mutlak manada çağırarak, davet etmek veya ziyafete çağırarak manalarına gelir. Çoğulu "adâb" tır⁵¹. Türk dilinde ise terbiye, nezaket icabları, töre, ahlâk, kâide manalarında kullanılmıştır⁵².

İstulâhda "edeb", "İnsanı fazilete götüren her türlü övülecek hareket ve davranış"; "güzel ahlâk"; "büyüklere saygı, küçüklere merhamet" gibi şeyler demektir⁵³. Biz burada Hz. Peygamber'in sadece mübârek sözlerinin edebî yönünü mevzu edeceğimizden, edebî ahlâk mânâsı üzerinde durmayacağız.

"Dillerdeki söz ve mana münasebetini araştırma konusu yapan ilme edeb ilmi" denir. Belâgat ilmi de edeb ilminin bir dalıdır⁵⁴.

Edeb ilmi, kelime ve kelâmı daha çok lafza ait hatalardan korumayı gaye edinen bir ilimdir. Bu ilmin 12 kısmı vardır. Bu kısımlardan tek lafzı, hatalardan korumayı, lügat, sarf, istikâk; mürekkeb lafzı hatalardan korumayı Nahiv, Maânî, Beyân, Bedî; Vezin ve Nazm'a ait hatalardan korumayı aruz ve kafiye; yazıya ait hatalardan korumayı, hat (yazı), nazm'a ait hatalardan korumayı, İnşâ; diğer bazı hatalardan korumayı ise, medeniyetin değişik ilimleri üstlenmiştir⁵⁵.

Edeb, lehçe, şive mânâlarına da gelir. Bu açıdan Hz. Peygamber'in edebî bilmesi, arapçanın bütün lehçe ve şivelertini bilmesi demektir. Nitekim bir defasında çölden bir heyet gelmiş ve Hz. Peygamber'le bir takım garib kelimeleri kullanarak konuşmuşlardır. Bu durum, orada bulunan Hz. Ali'nin dahi taaccubunu celbetmiş ve Hz. Peygamber'e, "sana bu lehçeleri kim öğretti" demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber, "Rabbim beni terbiye

⁵¹ İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, I, 206.

⁵² Bk., İslâmî Bilgiler ansiklopedisi, I, 56, Dergâh Yayınları, İstanbul 1981.

⁵³ el-Aynî, Umdetu'l-Kâri, XXI, 80- 81.

⁵⁴ Kâtîp Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, Mukaddime, I, 13.

⁵⁵ Kâtîp Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, Mukaddime, s. 13; aynı eser, I, 44-45.

etti ve edebimi güzel yaptı" demiştir. Bu hadisin farklı lafızları gözönünde tutulduğu taktirde, edeb kelimesinin, edebiyât ve ahlâk manasına geldiği görülmüş olacaktır⁵⁶.

Edeb kelimesinden türeyen "Edebiyât" kelimesinin türkçede belli devirlerde değişik manalar kazandığını görürüz. Nitekim Muallim Naci (ö. 1893) edebiyâtı "Belîğ sözler ve onların telifinde takib edilen usul" diye izah etmiştir⁵⁷.

Elhasıl, Edebiyât kelimesi, ahlâki bir manayı, dile ait ilimleri, güzel yazı yazma sanatını, edebî yazıları⁵⁸, bir mevzu ile ilgili neşriyatı⁵⁹ içine aldığı gibi, dile ait ilimleri de ihtivâ etmiştir.

A- Hadisin Mahiyeti :

Hadis lugatta, kadim'in zıddı olarak yeni manasına⁶⁰ gelen bir sıfat, tahdis mastarından türemiş olarak da, söz manasına gelen bir isimdir⁶¹.

Sünnetle müteradif, bir tarifinde hadis, "Hz.Peygamber'e nisbet edilen, söz, ilim, takrir (sükût ederek kabul ettiği şey), bedeni ve ahlâki sıfat, sıret ve kendisiyle ilgili diğer haberlere denir"⁶².

Bunların hepsi hadisten sayılsa da, Hz. Peygamber'e nisbet edilen hadislerin Belâgatı ancak O'nun bizzat söylediği sözlerinde bulunmaktadır.

Biz burada Hz.Peygamber'in sözlerinin edebî yönünü daha iyice izah edebilmemiz için "Edebiyat" ın zirvesine ulaşan Kur'an'ın edebî yönünü, icâzını kısaca izah etmemiz ve hadisle olan münasebetini

⁵⁶ el-Aclûni, Keşfu'l-Hafâ, I, 70, Beyrut, H. 1351.

⁵⁷ Bilgeçil, Kaya, Edebiyat Bilgi ve Teorileri, s. 10.

⁵⁸ Kâtib Çelebi, a.g.e. Mukaddime, s. 13.

⁵⁹ Bilgeçil, Kaya,a.g.e.s. 18.

⁶⁰ el-Matrzî, Kitabu'l-Muğarrib, s. 106, Beyrut,t.sız.

⁶¹ el-Kasimî, Kavâidu't-Tahdis, s.61, Beyrut, 1987 ofset.

⁶² Ebû Zehv, el-Hadis ve'l-Muhaddisün, s. s. 10-11, Beyrut 1984.

anlatmamız gerekir.

B- Hadisain Kur'an'la Mütanebeti :

Hız. Peygamber'in mubarek dudakları arasından çıkan kelâmların başında Kur'an-ı Kerim, hadis-i kudsi ve hadis-i şerifler gelir⁶³.

Bunların önce tariflerini, sonra da edebî açıdan aralarındaki farkı belirtmeye çalışacağız.

Kur'an-ı Kerim; Hz.Peygamber'e Cebrâil vasıtasıyla Allah tarafından indirilen, sahfelerde yazılan ve bize kadar tevatürle gelen ilâhî sözlendir⁶⁴. Arab edebiyatının zirvesinde olan bu ilâhî sözler, fesahat ve belâğatın da zirvesine ulaşmıştır. Kur'an-ı Kerim'in bazı hususiyetlerini kısaca, maddeler halinde kaydetmeyi faydalı görmekteyiz.

- 1- Benzerinin getirilememesi,
- 2- Tahriften korunmuş olması,
- 3- Abdestsiz kendisine dokunulmasının haram olması,
- 4- Mana ile rivâyet edilmesinin caz olmaması,
- 5- Namazda Kur'an olarak okunulması,

6- Okunan her harfine on sevab verilmesi⁶⁵. Bu hususiyetlerin en önemlisi benzerinin getirilememesidir. Kur'an'ı Kerim'in mucizliği, belâğat yönünden vaki olduğu gibi, geçmiş ve gelecekte haber vermesi, bir çok yüksek hakikatları beyan etmesi itibarıyla de vaki olmuştur.

Kur'an'ın mucizeliği, lafzının veciz, manasının çok, ibaresinin güzel, kelimeyi oluşturan harflerinin, cümleyi oluşturan kelimelerinin birbirine uygun olmasıyla gerçekleşir. Zira her lafzının altında sahfeler dolusu ilim vardır. Fesahatçuların zayıf düştüğü uzun kısılları, geçmiş ümmetlerin haberlerini birbirine bağlayarak çok

⁶³ el-Kâsımî, a.g.e.s. 66.

⁶⁴ Molla Hüseyin, Mir'âtu'l-Usûl, s. 28, İst. 1966.

⁶⁵ el-Kâsımî, Kavâidü'l-Tahdis, s. 65.

edebi bir şekilde anlatmıştır. Bu da aynı bir mucizesidir⁶⁶.

Nasıl ki, Musa (A.S.) zamanında sihri yaygın olduğu için, ona, sihri iptal eden asâ; Hz. İsa zamanında tıbbî çalışmalar ileri bir seviyede bulunduğu için, ona da, ölüleri diriltme imkânı verilmişti. Öyle de, Hz. Peygamber (S.A.V.)' in zamanında fasih ve belîğ sözler, şîrler zirveye ulaştığı ve toplum tarafından beğenildiği için O'na da edebi yönüyle muciz olan Kur'an ve en ileri seviyede belâğata sahip olan hadisler verilmiştir⁶⁷.

Araplarca beğenilen, Kâbenin duvarına asılan "el-Muallakâtu's-Sab'a" (7 askı) Kur'an'ın inzal edilmeyle gölgede kalmış ve sahipleri tarafından indirilmişlerdir⁶⁸.

Bilindiği üzere, Kur'an-ı Kerim'e, matlûv vahy, hadislere ise gayri matlûv vahy denir⁶⁹.

Vahy, lugatta, bir şeyi gizli ve hızlı bir şekilde başkasına bildirmektir. Lisânî Şer'ide ise, Allah'ın, Peygamberine ulaştırmayı istediği şeyleri, gizli bir yolla bildirmesidir. Öyle ki, Peygamberlerin yanında, o şeyin Allah'tan geldiği hususunda kesin bilgi hasil olur. Bu durum uyku, uyanıklık halinde, ilham yolu ile olduğu, yani manalar peygamberin kalbine aniden ilham edildiği gibi bizzat Cenab-ı Hak'la konuşmak suretiyle de olur. Meleğin bazen görünüp peygamberle konuştuğu, bazen görüşmediği halde kendisine bildirildiği bir vahy, çeşidi de vardır. Kur'an-ı Kerim'in büyük çoğunluğu melek vasıtasıyla alınmıştır. Söz ve mana Allah'a aittir. Bunun için sözleri mucizdir.

Hadisler ise diğer vahiy yolları ile gelmiştir⁷⁰. Onların belâğati Hz. Peygamber'e aittir. Muciz değildirler. Hadislerin nasıl bir vahyin

⁶⁶ el-Kâdi İ'yaz, eş-Şifa bi Tarîfi Hukûki'l-Mustafâ I, 509- 510. (tahkik, Karaali ve arkadaşları) Beyrut. t.s.z.

⁶⁷ en-Nebhâni, Hüccetullah alâ'l-Alemîn, s. 68-69. İst. Ofset.

⁶⁸ Ebu'l-Ferec, Kudâme, Nakdu's-Şîr, s. 21, Beyrut, t.s.z.

⁶⁹ Ebu Zehv, a.g.e.s. 15.

⁷⁰ Ebu Zehv, a.g.e.s. 14-15.

mahsulü olduğunu, aşağıdaki hadislerden öğrenebiliriz.

1- Cibril hadisinde. Cebrail bir beşer şeklinde, Hz. Peygamber'le konuşmuştur⁷¹.

2- "Ruhu'l-Kuds, kalbime üfledi ki, hiç bir kimse rızkını tamamlamadan ölmeyecektir"⁷², hadisinde vahy kalbe ilham edilme şeklindedir.

3- "Yedi uzv üzerine secde etmekle emrolundum"⁷³.

4- "... Kadir gecesini bana gösterildi. O sırada ev halkının birisi beni uyandırdı ve onu unuttum"⁷⁴. Yine ilhamın bir şekli mevzubahistir.

Bu hadisler ve daha başkaları, hadisin de matlûv olmasa da vahyin başka çeşitlerinin mahsulü olduğunu göstermektedir.

Diğer taraftan zaman zaman Hz. Peygamber'in ikaz edilmesi, O'nun bütün davranışının ilâhî vahyin kontrolü altında olduğunu anlatmaktadır⁷⁵.

C- Hadislerin Çeşitleri :

Hadisler, değişik açılardan ele alınıp taksimata tabi tutulmuştur. Biz burada kaynağı itibarıyla yapılan taksimatından kısaca bahsedeceğiz.

Hadisler, başlıca hadis-i Kudsi ve hadis-i Nebevi olmak üzere iki kısma ayrılmıştır. Önce hadis-i Kudsi'den bahsette bulunalım.

1- İlahî ve Rabbânî kelimeleriyle isimlenenlere " Kudsi hadis " denir. Bunlar ekseriyetle, "Resûlullah, Rabbin'dan rivâyet ederek buyurdu ki..." veya Allah Resûlü, yüce Allah'tan rivâyet ettiğinde

⁷¹ Müslim, İmân, 5, Beyrut, t.s.z.

⁷² el-Acluni, Keşfu'l-Hafâ, I, 231; Farklı lafızlarla rivâyeti için bak. İbn Mâce, II, 725, h.No: 2144.

⁷³ Müslim, a.g.e. Salât, 228.

⁷⁴ Müslim, Siyam, 212.

⁷⁵ Ebu Zehv, a.g.e.s. 15.

buyurdu ki..." cümleleriyle başlar⁷⁶. Kudsi hadisler hakkında iki görüş vardır.

a) Kudsi hadisler, Allah kelâmıdır. Hz. Peygamber onları sadece nakletmiştir. Lafızları ve manaları Allah'a aittir. Allah onları mütekellim zamiriyle kendisine nisbet ederek şöyle demiştir : "Ey kullarım...", veya kullarımdan bazısı yahut Allah Taalâ buyurur ki, gibi. Meselâ "Allah Taalâ buyurur ki, "Bir kimsenin iki gözünü kör ettiğimde, o buna sabreder, mükâfatını ancak benden beklerse ona karşılık olarak cennetten başka bir şey verilmesine razı olmam"⁷⁷.

Kudsi hadisler için Allah kelâmıdır, denmişse de Kur'an-ı Kerim'in hususiyetlerini taşımazlar. Kur'an gibi mütevâtür olmayıp ahâd haberlerdir. Mana ile rivâyet edilebilirler⁷⁸. Sayıları yüzü geçer. (Okıç M. T. Bazı Hadis Meseleleri s. 13-16, İstanbul 1959).

b) Lafzı Hz. Peygamber'den, manası Allah'tan ilham yoluyla alınmıştır. Kendilerine dikkat çekilsin diye Allah'a nisbet edilmişlerdir⁷⁹.

2- Kudsi ismini almayan hadislere hadis-i Nebevî denir. Gerek kudsi hadisler ve gerekse hadis-i Nebevî, Kur'an-ı Kerim gibi, edebî yönden muciz degillerdir. Tahriften korunmamışlardır. Onlara dokunmak için abdest almak gerekli değildir. Namazda kuraat olarak okunmazlar. Kur'an-ı Kerim gibi, her harfine on kat sevâb verme gibi bir durumları yoktur. Diğer taraftan hadislerde kullanılan kelimelerle, Kur'an'ın kelimeleri farklı durumlara sahiptirler. Meselâ bir hadis olan kunut duasındaki, "Nes'a,"yescürûke", "Nahle'u" kelimeleri, Kur'an-ı Kerim'de değişik manalarda kullanılmıştır⁸⁰.

⁷⁶ el-Kâsımî, Kavâidu't-Tahdis, s. 65.

⁷⁷ Tirmizî, Zühd, 57.

⁷⁸ Ebu Zehv, el-Hadis ve'l-Muhaddisûn, s. 17; Mennâu'l-Kettân, Mebâhıs fi Ulûmi'l- Kur'an, I, 26, Beyrut, 1973.

⁷⁹ Ebu Zehv, a.g.e.s. 17-18.

⁸⁰ Yıldırım, Suat, Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş, s. 162- 165.

D- Hadisin Sıhhati İle Edebi Yöntünün İlgisi:

Dikkatle incelendiği takdirde, hadislerin edebî yönden üstün olmaları, sahihlikleri için bir alâmet telakki edilmiştir. Bunun için lafızlarındaki ifade bozukluğu, mevzu (uydurma) olmalarına bir işaret sayılmıştır⁸¹. Hatta mânânın bozukluğu hadisin mevzu olması için kâfi görülmemiş ise de, lafız bozukluğu kâfi görülmüştür. Zira Hz. Peygamber (s.a.v.) arabın en fasih konuşanıydı⁸². Bu sebeple, Hz. Peygamber (S.A.V.)'in sözlerinin fesâhâtını bilen kimse mevzu hadisle diğer hadislerini ayırdedebilir⁸³. Meselâ : Bıyığımı kesen bir müslümana kestığı her kula mukabil inciden ve yakuttan bir şehir verileceğini..." beyan eden sözde, Hz. Peygamber'in sözünde bulunamayacak bir dengesizlik vardır⁸⁴.

Bu sebeble eserini altı yüz bin hadisten seçen⁸⁵ el-Buhârî'nin hadislerin sıhhati yönünden titizliği, edebî yönden de hadislerinin üstünlüğünü, ortaya koymaktadır.

Hadiste ihtisârın calz olması⁸⁶, manen rivâyet edilmeleri⁸⁷, bütün râvilerin fasih ifâdeli olmayışı⁸⁸, hadis lafızlarına bakarak sıhhati hususunda bir karara varmaya imkân vermemektedir. Ancak bazı hadis lafızlarının Hz. Peygamber'e ait olduğuna dair bazı deliller vardır. Meselâ, "teşehhüd" hadisi, tekbir hadisleri, lafızlarıyla bilhassa namazda amel edilen hadisler bu kabildendir. Ayrıca, "Cevâmî'u'l-Kelîm" gibi hususiyetlere sahip olanlar da, mezkûr hadislerin arasında yer alır⁸⁹.

⁸¹ Kandemir Yaşar, Mevzu Hadisler, s. 177, Ankara, 1975.

⁸² Ebu Zehv, el-Hadis ve'l-Muhaddisun, s. 482-483.

⁸³ Kandemir, Yaşar, Mevzu Hadisler, s. 177.

⁸⁴ ez-Zehabi, Mizân, II, 388. Fazla bilgi almak için bk., Yaşar Kandemir Mevzu Hadisler, s. 178-179.

⁸⁵ Sıddîkî, Hadis Edebiyatı Tarihi (trc. Y.Ziya K.), s.93, İstanbul, 1966.

⁸⁶ Es-Suyûtî, Tedrîb, II, 103.

⁸⁷ Es-Suyûtî, Tedrîb, II, 99.

⁸⁸ Es-Suyûtî, Tedrîb, II, 106.

⁸⁹ İzzeddin All, el-Hadisun-Nebevâ, s.40.

İslâm uleması, Sahîheyn (el-Buhârî, Müslim'in sahihleri), sünen-i Ebi Davud, et-Tirmizî, en-Nesâî, ve Müsned'i Ahmed b. Hanbel'e sihat yönünden önem verdiği gibi, edebî yönden de önem vermiştir⁹⁰. Diğer hadis mecmualarında da, edebî hususiyete sahip olan hadisler de vardır.

E- Hadisin Ahkâm'a Kaynak Olması ve Edebî Yönti:

Hadisle müteradif bir mânâda kullanılan sünnetin en önemli vazifesi Kur'an-ı kerim'i açıklayıcı olmasıdır. Nitekim bir âyette, "Sana Kur'an-ı indirdik. İnsanlara ne indirildiğini açıklayasın diye..."⁹¹ buyrulur.

Beyân (açıklayıcılık), bir şeyi işkâlden kurtarmak ve açıklamaktır. Bunun birçok yolu vardır.

1- Hadisin Kur'an'ın açık mânâsını tekid etmesi. Meselâ "Allah, zalime fırsat verir, ancak onu yakaladığında artık emân vermez, mahveder"⁹² hadisi, "Onlar zulüm işlerken, ülkeleri (veya kuşakları) yakaladığı zaman, Rabbinin yakalayivermesi işte böyledir. Gerçekten O'nun yakalayivermesi pek acıklı pek şiddetlidir" (Kur'an, Hüd, 102) âyetini tekid etmiştir.

- 2- Kur'an'nun özet durumunda olan nassını izah etmesi,
- 3- Umum manasını tahsis etmesi, sınırlandırması,
- 4- Mutlakı (cinstni ihate eden) kaydetmesi,
- 5- Bir nassın hükmünü kaldırması,
- 6- Müşkil âyetleri beyan etmesi,
- 7- Kur'an'ın aslına dikkat çektiği şeyleri açıklaması,
- 8- Kur'an'a ziyâde getirmesi⁹³.

Diğer taraftan hadisler birer na's olarak manaları ya açık veya gizli olur. Mânâsı açık sözler, muktaza-tı ahvâle daha uygun, muhatabı ikna etmeye, daha münasibdir. Bu açık manalı naslar dört

⁹⁰ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 27-29.

⁹¹ Kur'an, en-Nahl, 44.

⁹² es-Suyutî, el-Câmlu's-Sağır, I, 61.

⁹³ İzzüddin Ali, el-Hadisü'n-Nebevî, s. 11-16.

çeşide ayrılır⁹⁴.

II- Hz. Peygamber'in Edebî Yönü:

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in mutlak manada edebî yönünden maksat, daha önce de beyân edildiği gibi, edeb ve nezâketinin mükemmel, söz ve davranışlarının numüne olmasıdır. Nitekim O'nu tavsif edenler şöyle demişlerdir. "O, dâima güler yüzlü, güzel huylu, çok merhametli ve vakarlı idi. kötü huylu, kaba dilli, katı kalbli değildi. Kimseyle çekişmez, kötü söz söylemez, kimseyi ayıplamaz, cimrillikten uzaktı. Hoşlanmadığı şeyle ilgilenmezdi..."⁹⁵. O'nun her hareketi edebî zirvesinde idi. bu davranışlarına uygun olarak dilinden de edeb ve nezâket zuhur ederdi. Bunun için O, "...hoş olmayan şeyleri söylemeye mecbur kalırsa onları kapalı bir şekilde söylerdi"⁹⁶ denmiştir.

Hulâsa, Hz. Aişe validemizin dediği gibi, "...ahlakı Kur'an'dı"⁹⁷. Ahlakı Kur'an olan bir kimsenin dili ve davranışlarında adâba muhalif bir şey görülebilir mi ?⁹⁸.

Hz. Peygamber'in fasih ve bellig konuşması , sahip olduğu edebî kabiliyetlerin sonucudur. Bu kabiliyet O'na Allah tarafından verilmiştir.

Arabın diğer edipleri, sadece çalışmalarının ve çevrelerinin mahsulü olarak edebî yönden belli bir seviyeye gelmişlerse de, Hz.Peygamber'in edebî yönünün mertebesine ulaşamamışlardır.

A- Edebî Gücünün Kaynağı:

Hz.Peygamber, edebî bir güce sahipti. Yukarıda anlatıldığı gibi

⁹⁴ İbn Melek, Şerhu'l-Menâr, s. 11, İst., 1965, Basın Ofset.

⁹⁵ et-Tirmizî, eş-Şemâil, s. 187; Daha fazla bilgi için Bayraktar İbrahim, Hz. Peygamber'in Şemâilî, İstanbul 1990.

⁹⁶ El-Kâdi İyâz a.g.e., I, 243.

⁹⁷ Müslim Salâtu'l-Musâfirin, 139.

⁹⁸ Mustafa Sâdik er-Râfî'i, İcâzu'l-Kur'an, s. 167, Mısır, 1926.

bu güç, ilâhî bir lütuftur. Ayrıca çevresinin de, O'nun bu edebî gücünün teşekkülünde tesiri olsa gerekir. Şimdi bu konuyu biraz daha ayrıntılı olarak anlatmaya çalışalım.

1- Allah'ın hibesi:

Bilindiği üzere Hz. Muhammed (s.a.v.), arab kabileleri arasında büyümüş bir insan olmakla beraber, nevi beşerin hepsine peygamber olmuştur. Onun, gönderildiği sırada çevresi fesahat ve belâğat'ta altın devrini yaşıyordu. O devirde sözlerin etkisi, öyle bir seviyeye ulaşmıştı ki, sözle intikâm almayı, maddî kuvvetle alınan intikâmdan daha tesirli görüyorlardı. O, dil ile ilgili bir çalışmada bulunmamıştı. Kimseden bir şey öğrenmemişti. Buna rağmen arab dilinin bütün lehçelerini en ince teferruatına kadar biliyordu. Ondan sudur eden emsalsiz sözler, ilâhî bir lutfun tecellistinden başka bir şey değildi⁹⁹.

2- Yaratılışının Temizliği:

Arabçanın lehçelerinin en fasihi Kureyş'in lehçesidir. Hz. Peygamber de bu lehçeyi çok iyi biliyordu. Hatta belâğat sahasında, Kureyş halkundan daha ileri bir seviyede idi. Zira O'nun sıratı temiz, hisleri isabetli, görüşü sağlam, işleri doğru idi. Bunun için hem dilinde edeb, hem de ahlakında edeb vardı. Güzel konuşurdu. Konuşması emsalsizdi. Zira Allâh Onu, hem vahyi almak ve hem de tebliğ etmekle, vazifelendirmişti.

3- Fesahât ve Belâğata Sahib Olan Bir Çevrede Büyümüş Olması:

Hz. Peygamber (s.a.v.) fasih konuşan bir çevre içinde büyümüşü. Zira O, Haşim Oğulları arasında dünyaya gelmişti. Dayıları yine fesahât ve belâğatta ileri bir seviyede olan, Zühre Oğulları idi. Süt anaları S'ad b. Bekir'den, hısımlığı da, Esed Oğulları kabilesiyle idi. Sonra Medine'nin, belâğatı ile meşhur olan Evs, ve Hazreç'in arasına hicret etmişti. O, bir hadislerinde, "Ben arabin en

⁹⁹ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 57.

fasih konuşanıyım. Çünkü Kureys'tenim. Sa'd b. Bekr oğullarının arasında büyüdüm."¹⁰⁰ buyurarak çocukluk ve öğrenme çağındaki çevresini tanıtmaktadır. O'nun bu durumunu, çevresindeki arabın yüksek edibleri de kabul etmişlerdi ¹⁰¹.

4-Yetişme Tarzı:

Hız. Peygamber tüccâr bir ailenin ferdi idi. İçinde yetiştiği Mekke halkı ticaret yapmak için kışın Yemen'e, yazın da Şam'a seyahat ederlerdi¹⁰². Bu durum çeşitli lehçelere sahip insanlarla karşılaşmasını temin etmişti. Zira o, iki defa Şam'a seyahat etmişti¹⁰³. Yemen'e'de gittiği söylenmektedir¹⁰⁴. Hatta daha sonraları Bahrey'den gelen "Abdu'l-Kays" heyetine, Bahreyn'e dair tafsilatlı sualler sormuştu. Bu duruma hayret eden heyet, "Sen bizim memleketimizi bizden daha iyi biliyorsun", dediler. Hız. Peygamber'de, "Ben sizin memleketinizde, enine boyuna seyahatlerde bulundum"¹⁰⁵. dedi.

Bu seyahatler, farklı arab lehçelerini öğrenmesine imkân vermiştir. Bir defasında "Tham" çölünden bir heyet gelmiş ve değişik bir lehçe ile konuşmuşlardır. Bu konuşma Hız. Ali'yi hayrette bırakmıştı. Bunun için, "Sen bunları nereden öğrendin", diyen Hız. Ali'ye, O, "Beni Rabbim terbiye etti ve ben Sa'd Oğulları kabilesi arasında büyüdüm", demişti¹⁰⁶.

5- Konuşma Tarzı:

Hız. Peygamber (s.a.v.) çabuk çabuk konuşmaz, aksine tane tane ve düzgün konuşurdu. Hız. Alşe, "Rasulullah sizin konuştuğunuz gibi konuşmazdı. Ağır ağır ve tane tane konuşurdu, o kadar açık ve net

¹⁰⁰ Mustafa s-Sâdik, er-Rafî'i, İcâzu'l-Kur'an, s. 285.

¹⁰¹ Mustafa es-Sâdik, a.g.e., s. 283-284.

¹⁰² Bak. Kureys suresi

¹⁰³ Bak. Kureys suresi.

¹⁰⁴ Melanâ Şibli Asrî Saade I, 130.

¹⁰⁵ Mevlanâ Şibli, a.g.e. I, 130.

¹⁰⁶ Ebu's-Saadat, İbnü'l-Esir Menâlu't-Tâlib, s. 9, Kahire, 1375 H.

konusurdu ki, dinleyenler (sözlerini) ezberlerlerdi"¹⁰⁷ der.

Enes (r.a), "Rasulullah anlaşılması gereken kelimeyi üzerinde düşünülün diye üç kere tekrarları"¹⁰⁸ der. O, aynı zamanda tok sesli idi¹⁰⁹. Konuştuğu zaman sesi, başkalarının sesini bastırırdı. Bu sırada kendisini bir heybet kaplardı¹¹⁰.

Hind b. Ebi Hâle ise, konuşmasını ve sözlerini şöylece tasvir etmişti. "...O, az konuşur, çok şüküt ederdi. İcabetmedikçe konuşmazdı. Sözlerinin başında "Bismillah", sonunda da "el-Hamdulillah" derdi"¹¹¹.

B- Sözlerinde Nesir Ve Nazm:

Hz. Peygamber, çok kere, düz ifade tarzı olan, nesir şeklinde, konuşmuştur. Bazen de recez (kafiyeli söz) denen, şîre benzeyen sözleri söylemişti. Ancak bunlar tam bir şîr değildi. Çünkü bir âyet-i Kerime'de "Biz Ona şîr öğretmedik. O'na yaraşmazda. O Kitap sadece bir öğüttür. Ve her şeyi açıklayan bir Kur'an'dır"¹¹² buyrulur.

Hz. Peygamber'in recez olarak söylediği kafiyeli sözlerinin bir kısmı, kendisinin mahsulü, bir kısmını da başkalarından nakletmiştir. Kendi mahsulü olanlara şu recezi mîsal verebiliriz. Bir savaşta parmağına bir taş değmişti. Bunun üzerine şöyle demiştir: "Ey parmak niçin azab çekersin, şimdi sana gelen bu acı elem, Allâh yolundadır, boş sanma sakın"¹¹³. Hz. Peygamber bu sözleri, kafiyeli olarak söylemiştir. Hüneyn savaşında ise,

"Yalan yok ben Peygamberim,

"Ben Abdul-Muttalib'in oğluyum"¹¹⁴, sözlerini yine kafiyeli

¹⁰⁷ Tirmizî, el-Menâkıb 9.

¹⁰⁸ et-Tirmizî, eş-Şemâil, s. 113.

¹⁰⁹ İbn Sa'd et-Tabakâtu'l-Kübrâ I, 231, Beyrut, t.siz.

¹¹⁰ İbn Kesir, Şemâlu'r-Rasul, s. 48-49.

¹¹¹ et-Tirmizî, eş-Şemâil, s.113.

¹¹² Kur'an-ı Kerim, Yasin, 69.

¹¹³ Buhâri, Edeb, 90, İstanbul 1315 H..

¹¹⁴ Buhâri, Meğâzi, 54.

olarak söylemişti.

Bu arada şâiri Hassan için mescid-i Nebevi'de bir kürsü kurdurmuştu. O, orada şiirle İslâmı müdafaa etmiştir¹¹⁵.

Tabîdir ki, Hz. Peygamber, hayatı boyunca ana dili olan arapçayı kullanmıştır. Ancak, bazı farsça kelimeleri de telaffuz ettiği görülmüştür.

O, ihtiyaca binaen, süryani dilini öğrenmesini Zeyd b. Sabit'e tavsiye etmiştir¹¹⁶.

III- Hadislerin Rivâyet Şekilleriyle Edebi Yönlerinin

İlgisi:

Hadisler, rivâyet edilirken ya lâfızları aynen korunarak rivâyet edilmiş veya sadece manaları korunarak nakledilmiştir. Birinci işlem lâfzı ile rivâyet, ikincisine mânâ ile rivâyet denir. Hadislerin edebi yönlerini açıklamak için rivâyet şekillerine göre hadislerin durumlarını açıklamamız gerekir.

A- Lafzı İle Rivâyet:

Bilindiği gibi hadisler, ya Hz. Peygamber'in bir sözü, bir fiili, bedeni ve ahlâki bir vasfı ve bir siretidir. Yahutta bir takridir. Takrir, ashâb'dan duyduğu, gördüğü ve tavsiye ettiği şeylerdir¹¹⁷. Bütün bunlardan, sadece sözlerinin bir kısmının, lafızları kendisine aittir. Diğer taraftan hadisten sayılan Hz. Peygamber'in fiilleri, bedeni, ahlâki bir vasfı ve sireti'nin lafızları da, ashâb'a aittir. Ancak biz burada sadece Hz. Peygamber'in bizzat söylediği sözlerin, edebi yönünü mevzu ettik.

Ashab-ı Kiram, Hz. Peygamber'den duydukları bir haberi ezberlerinde tutabilmişlerse, onu aslı lafızlarıyla rivâyet etmişlerdir. Şayet ezberlerinde tutamamışlarsa manayı kaçırmamak için, manen

¹¹⁵ Ebû Dâvud, Edeb, 95.

¹¹⁶ Tirmizî, İstizân, 22.

¹¹⁷ Ebu Zehv, a.g.e., s. 10.

rivâyet etmişlerdi. Ancak bazı haberleri, mutlaka aslı lafızlarıyla rivâyet etmek gerekmektedir. Bunlar ahkâmla ilgili hadisler, namazla ilgili hadisler, teşehhüd duaları, ve cevâmî'u'l-Kelim'e sahip olan hadislerdir¹¹⁸.

Rasulullah'ın lafızlarının önemini gözönünde tutan, İbn Sirîn, Sa'leb, Ebu Bekr er-Râzî gibi âlimler mânâ ile rivâyet etmeyi caiz görmemişlerdir¹¹⁹.

Ayrıca, "Sözümü işidip onu muhafaza eden ve duyduğu gibi başkasına nakledenin Allah yüzünü ağartsın..."¹²⁰ hadisi gibi rivâyetler de, lafız ile rivâyet edilmesini gerekli kılmaktadır. Hadisleri asıl lafızlarıyla rivâyet etmeye imkân veren bazı sebepler şunlardır :

1- Ashâb'ın kalblerinin her çeşit kötü düşünce ve vesveseden beri olması, duydukları hadis metinlerini, duydukları gibi ezberlerinde tutmaya imkân vermiştir. Böylece onlar, duyduklarını kendilerinden sonra gelenlere nakletmişlerdir.

2- Unuturlar diye bazı hadis metinlerini yazmaları ve yazma işinin gitgide çoğalması, lafızla rivâyet edilmesini kolaylaştırmıştır.

3- Sünneti muhafaza altına almak için bazı sahâbîlerin seyhata çıkmaları, yine lafızla rivâyet işine imkân vermiştir.

Aslında mânâ ile rivâyeti caiz görenler, arapçanın henüz bozulmadığı bir devir olan sahâbe ve tâbiun devrinde, caiz görmüşlerdir. Arap dilinin bozulduğu devirlerde olanlar da mânen rivâyet edilmesini caiz görmemişlerdir¹²¹.

Ayrıca bu kısımda Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözlerinin hususiyetlerinden bahsetmemiz, edebiyatla ilgili bir çalışmanın olgunlaşması için gerekli görülmektedir.

¹¹⁸ Aşık Nevzat, Sahâbe ve Hadis Rivâyeti, s. 197-198.

¹¹⁹ el-Kâstmi, Kavatde't-Tahtis, s. 230.

¹²⁰ el-Cezâiri Tevcihu'n-Nazar, s. 301, Beyrut, t. siz; Ebû Davûd, el-İlm, 10.

¹²¹ Ebu Zehv, a.g.e., s. 206-207.

B- Sözlerrinin Edebi Husûsiyetleri:

Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözlerrinin kelimeleri az, mânâları çoktu. Yapmacık bir edebî sanata sahip değildi. Sanat yapmak için zorlama yapılmış bir ifade tarzı yoktu. Sözlerrini yerli yerinde söylemiş olup anlaşılması zor olan bir kusalığa, lüzumundan fazla uzunluğa malik değildi. Mânâsını kimsenin bilmediği mahalli ve garib kelimeler kullanmamıştır. Garâbet, daha ziyâde 2. asırda ortaya çıkmıştır. Ayrıca yüce Allâh sözlerrine bir tatlılık ve muhatabına tesir eden bir husûsiyet vermiştir¹²².

Yukarıda zikredilen sözlerrinin husûsiyetleri, aynı zamanda sözlerrinin kendisine ait olduğunu gösteren birer emare sayılmış ve bu emareler, hadislerinin sahlılığını gösteren âlâmetler telâkki edilmiştir. Onların bazılarını burada zikretmekte fayda mûlahaza ediyoruz.

- 1- Lafız ve mânâ yönünden edebî hususiyetlere sahip olmaları,
- 2- Aklın kabul edeceği bir şeyi bildirmeleri. Yahut hiç değilse tevîl edildikten sonra, akla uygun düşen bir şeyi ifade etmeleri,
- 3- Duyuların müşahedestric, tecrübeye muvâfık düşmeleri,
- 4- Kur'an'a, mütevâtir sünnete, kat'i icmââ muhalif bulunmamaları,
- 5- Bir cemaatin önünde söylendiği halde bir kaç şahsın naklettiği bir şey halinde olmamaları,
- 6- Hikmete, akli selime uygun düşmeleri,
- 7- Sahih tarih muvâfık bulunmaları,
- 8- Sünnetu'llâh'a ters düşmemeleri,
- 9- Muttasıl ve sahlil senedli olmalarıdır¹²³.

Burada hemen şunu belirtelim ki, bu zikrettiğimiz maddelerdeki, hususiyetler, birer âlâmettir. İlmî bir araştırma yapmadan, sadece bu âlâmetlere bakarak hüküm vermek, doğru değildir.

¹²² El-Câhiz, el-Beyân ve'l-Tebyîn II, 17; es-sebbâğ a.g.e., s. 20-21.

¹²³ Ebu Zehv, a.g.e., s. 482-486.

1- Sözlerrinin Uslubu:

Hız. Peygamber, diğer arab ediblerinin nazm ve nesir'de, takibettikleri ifade tarzlarından farklı bir ifade tarzına sahipti. Aslında her şahsın düşüncesini ortaya koymak için takibettiği ifade tarzına üslub denir. Her kışının kendine mahsus bir beyan tarzı vardır. O beyân tarzı ile yazılan hususileştir ve üslubu ortaya çıkar¹²⁴.

Hız. Peygamber'in üslubu, diğer ediblerin üslubundan bazı özellikleriyle ayrılır. kısaca bu özellikler; sözlerrinin veciz, bununla beraber mânâsının anlaşılır, tasvirlerinin mükemmel olmasıdır. Ayrıca kendine mahsus bir teşbîh tarzı, lafızlarında kulağa hoş gelen bir mûsikî, zorlama olmadan yapılan edebi hususiyetlere sahipti¹²⁵. Meselâ bir hadiste, "Ey Ademođlu, sen başkasına mal ver ki, sana da verilsin"¹²⁶ buyrulur. Bu hadiste ölçülü bir takdî' vardır. Zira hadisin son cümlesinin mefulu (nesnesi) söylenmemiş böylece de önceki cümle gibi bir ahenge sahip olmuştur. Ayrıca her iki cümlelerin lafızlarının kökleri aynı olup, kelime ve cümleleri farklıdır¹²⁷. Arapça lafızlarıyla Musiki'ye sahip olan diğer bir hadis de "Cennet nefse hoş gelmeyen şeylerle, cehennem de hoş gelen şeylerle çevrilmiştir"¹²⁸ denir.

Diğer taraftan zaman zaman ediblerin sözlerrinde görülen, gereksiz kısalık, ihtiyaç yokken sözü uzatmak gibi şeyler, Hız. Peygamber'in sözlerrinde görülmemiştir¹²⁹.

2- Sözlerrinin Cevâmîu'l-Kelim'e Sahib Olması:

Hız. Peygamber'in sözlerrinin en önemli hususiyeti, "Cevâmîu'l-Kelim'e ve vecizliğe" sahip olmalarıdır. Aslında bu iki hususiyet

124 Tâhîru'l-Mevlevî, Edebiyat Luğatı, s.177, İstanbul, 1973.

125 Muhammed es-Sebbâğ, et-Tavîru'l-Fennîyyu, s. 24-25.

126 Alâuddin Ali, el-Hindî, IV, 375, Beyrut, 1981.

127 es-Sabbâğ, et-Tefsîru'l-Fennîyyi, s. 535-536, Beyrut, 1983.

128 Müslim, Cenne, 1.

129 Muhammed es-Sebbâğ, a.g.e., s. 25.

birbirtini tamamlayan şeylerdir.

"Cevâmlu'l-Kelim", Hz. Peygamber'e verilen altı hasâis'den biridir.¹³⁰ Bu terkihi önce kısaca tarif edelim. "Cevâmi" kelimesi, çoğul bir kelimedir. Tekill "Câmi'a"dır. "Camia" " taplayıcı manasına gelir.

"Kelim" de, kelime'nin cem'lidir. Netice olarak, bu terkihi, az lafızla çok mânâların ifade edilmesine dentir.

"Cevâmlu'l-Kelim", terkihiyle Kur'an-ı Kerim kastedildiği gibi, hadisler de kastedilir.¹³¹ Lafız az mânâları çok kelimelerdir.¹³² diye de tarif edilmiştir.

"Cevâmlu'l-Kelim" iki kısma ayrılır:

a- Kendilerine dikkat çekilen bir takım sözlerdir ki, onları daha önce kimse söylememiştir. Aynı zamanda emsâli olan sözlerden de, daha çok mana ihtiva ederler. Bunların bir kısmı mecazi manada, diğer bir kısmı da hakiki, manada kullanılmıştır.¹³³

Bu kısımdan olup, mecazi manada kullanılanlara bir kaç mîsâl verelim.

Hz. Peygamber (s.a.v.), Huneyn savaşının en şiddetli bir anında, "Şimdi Vetis kızıştı."¹³⁴ buyurmuşlardır. Bu söz, harb manasında, istifare edilerek kullanılmıştır. Yani harb kızıştı demektedir. Burada "vetis" kelimesinin yerine, "tandır" kelimesi kullanılmamıştır. Zira "tandır" bilinen bir ateş yeridir. Halbuki "vetis" kelimesi daha çok, büyük bir ateş yerini tasvir eder. Bu söz, Hz. Peygamber'den önce, hiç bir kimse tarafından konuşulmamış ve kullanılmamıştır.

Yine bir hadislerinde Hz. Peygamber, "Kiyamet'in nefesi zamanında peygamber olarak gönderildim"¹³⁵ buyurmuştur.

¹³⁰ İbn Receb el-Hanbeli, Câmlu'l-Ulûm ve'l-Hikem, s.3; Mısır, 1973.

¹³¹ El-Hafâci, Nestimu'r-Riyâd I, 179, İstanbul, 1312 H.

¹³² El-Hafâci, a.g.e., I,179; El-Cürcâni Tarîfât, s.73.

¹³³ M. es-Sebbâğ a.g.e., s. 58.

¹³⁴ Eş-Şerif er-Radi El-Mecazâtü'n-Nebeviyyetü, s. 45-46; Müslim, Cihâd, 76

Buradaki "nefes" kelimesinin yerini, başka bir kelime tutmaz. Bunun edebî manaları şunlardır.

1- "Nefesi zamanında" demek, yakınında demektir. Bir kimsenin soluğunu, ancak yakınındaki kimse hisseder. Şu halde Hz. Peygamber, kıyamete çok yakın bir zamanda gönderilmiştir, demektir.

2- Yine "nefes" kelimesi müfred (tekil) olarak bir üfürükçük demektir. Buna göre kıyametin kopmasına, bir üfürmenin müddetinden fazla bir vakit kalmış değildir. Ancak müddetin kısa oluşu, dünyanın ömrüne nisbetledir. İnsan ömrüne kıyas edilirse uzun bir zaman olabilir.

3- "Nefes" kelimesi, canlı varlıkların son nefesini hatırlatarak, dünyanın sonunun gelmesinin de yakın olduğunu ifade etmektedir.

4- "Nefes" kelimesi, "falan kimse nefes aldı manasında kullanıldığı sırada genişliğe çıktı manasına gelir. Bu mana itibarıyla henüz kıyamet kopmamıştır. Biraz daha zaman vardır¹³⁶, demektir.

Daha önce hiçbir kimse tarafından söylenmemiş olan bu sözler, aynı zamanda edebî üstünlüğe sahip olmaktadır.

b- Az Kelimelerle Çok Manayı İfade Eden Sözler:

Bu tür veciz sözlere bir kaç misâl vereyim. Bir hadisi şerifte, "Halâl bellidir. Haram bellidir. İkişinin arasında şüpheli bir çok şey vardır ki, çok kimseler onları bilmez. Kim bu şüpheli şeylerden sakınırsa ırzını, dinini kurtarmış olur..."¹³⁷, denir. Hadis, haram ve helâl'dan bahsetmek üzere, insanın bütün hayatını kaplamaktadır. Hatta Ebû Dâvud'un, insanın bütün hayatına yön vereceğini iddia ettiği, dört hadisten biri de, bu hadistir¹³⁸.

Diğer bir hadisi şerifte, "Ameller ancak niyete göre değerlendirilir"¹³⁹, buyrulur. Bu hadis de, daha önce Ebu Davud'un

¹³⁵ Es-Suyûti, Camiu's-Sağır I, 12.

¹³⁶ Er-Râfi'i, İcâzu'l-Kur'an, s.329-330.

¹³⁷ Buhâri, İmân, 40.

¹³⁸ Zeynu'd-din el-Hanbeli Camiu'l-Ulûm ve'l-Hikem, s. 5-6. Mısır, 1973.

zikrettiği, dört hadisten biridir. Hatta bu hadis, dini hayatın ahkâmının üçte birini ortaya koymaktadır, denmiştir¹⁴⁰.

Daha önce kaynaklardan bahsederken veciz hadisleri ihtivâ eden eserlerden kısaca söz etmiştik. Gerekliğinde o kaynaklara bakılabilir.

C- Mânâ ile Rivâyet:

Hadislerin lafızları ya Hz. Peygamber'in kendi sözleri veya fill ve hallerini nakleden sahâbe ve râvilerin sözleridir. Bu sözlerin lafızlarının aynısını değil de, onların yerini tutacak, manasını bozmayacak başka lafızlarla rivâyet edilmesine mânen rivâyet denir.

Bazı şartlarla mânen rivâyet caizdir. Bu şartlar, mânen rivâyet yapacak râvinin lâfızları ve maksatlarını, mânâları bozacak şeyleri, aralarındaki farklılıklarını bilmesidir. Bunları bilen âlim bir râvinin, mânân rivâyet etmesi, ülemanın çoğunluğuna göre caizdir. Bu türlü ihtilâflar hadislerin kitaplarda yer almasından önceki zamanlara mahsustur. Hadisler kitaplara yazıldıktan sonra, onların lafızlarını değiştirmek doğru değildir¹⁴¹.

Hadislerin lafızlarında görülen ihtilâflar ve edebî yönden mevcut olan noksanlıkların başlıca sebebi, manen rivâyet edilmeleridir. Zira sahabeler bazen bir olayı 10 çeşit lafızla rivâyet etmişlerdir¹⁴², Ayrıca Rasûlullah'ın değişik yerlerde, ihtiyaca binaen değişik lafızlar kullanması da, farklı lafızların ortaya çıkmasına imkân vermiştir¹⁴³.

Mânâ ile rivâyet aslında bir ihtiyaçtan doğmuştur. Bu ihtiyaç da, lafızların ahkâmının unutulup yok olmamasını temin etmektedir. Zira bir hüküm ifade eden lafız, unutulur ve manen rivâyeti de

¹³⁹ Buhâri, Bed'u'l-Vahy 1.

¹⁴⁰ Zeynüd-Din el-Hanbell, a.g.e., .5.

¹⁴¹ Ibnu's-Salâh, Ulûmu'l-Hadis, s. 191.

¹⁴² El-Hatîb El-Bagdâdî, El-Kifâye, s. 311.

¹⁴³ El-Hatîb, a.g.e., s. 312.

yapılmazsa ondaki hükümler zayı olmuş olur. Bu ise dinin bir hükümünün yok olmasına imkân verir. Eğer râvi, unutmamışsa, hadisin asıl lafızlarını söylemesi gerekir. Mânâ ile rivâyet etmesi caiz olmaz¹⁴⁴. Zira Rasûlullah'ın kelâmında bulunan fesahat ve edebî üstünlük, başkalarının kelâmında yoktur. Yine mânâ ile rivâyetin caiz olması, o hadisin lafzı ile ibâdet edilmemesi ve "Cevâmî'u'l-Kelîm" den olması halindedir¹⁴⁵.

Kur'an-ı Kerim'in yedi lehçe ile okunmasının caiz olması, hadislerin de birkaç lehçe ile okunabileceğini, böylece mana ile rivâyetin caiz olduğunu gösterir¹⁴⁶.

Hadislerin lafızlarında görülen farklı ifadeler, sadece mana ile yapılan rivâyetin sonucu değildir. Bazen bu farklılık, vaziyetin gerektirdiği, makamın istediği şekilde, kısa, uzun, açık, kapalı, takdim, tehirli, fazla, noksan olmak suretiyle ortaya çıkmıştır¹⁴⁷. Meselâ, ezân, ikamet, teşehhüd, ezkâr ve duaların lafızları, ihtiyaca binaen farklı olmuştur. Yine Hz. Peygamber'in mühim işlerinden olan harb, bayram ve çeşitli toplantılarındaki hütbeleri de farklı olmuştur¹⁴⁸.

144 El-Hatib, a.g.e., s. 312.

145 Ebu Zehv, a.g.e., s. 204.

146 Hatib el-Bağdadi, el-Kifâye, s. 316, Hind, 1357 M.

147 Ebu Zehv, a.g.e., s. 207.

148 Ebu Zehv, a.g.e., s. 208.

İKİNCİ BÖLÜM

I- Hadisin Belağat ve Edebi Sanatlarla Münasebeti :

Buraya kadar hadislerin edebî yönlerini izâh etmeye çalıştık. Bu kısımda ise kısaca ve bazı edebî konuları gündeme getirmek suretiyle, hadislerden misaller verilecektir.

Edîblerden bazen fasih, bazen de gayri fasih sözler sadır olmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.v.)'in sözleri ise hep fasihdir¹⁴⁹.

Sözlerin fasih ve belîğ olması için, edep ilminin dalları durumunda olan ilimlere uyulması gereklidir. Bunların başlıcaları sarf, Nahiv ilimleridir. Belağat ilmi ise, bunlara ilâveten, cümlenin yerine göre kullanılmasını, maksatın açıkça ifade edilmesini, sanaatkân'ane bir husûsiyete mâlik olunmasını, mevzu etmiştir. Kısaca Kelâmda Belağat ilmi: "Kelâmın fasih olmakla beraber hal ve vaziyetin gereğine uygun olmasıdır"¹⁵⁰ şeklinde tarif edilmiştir.

Tarifte mevzu edilen "hal ve vaziyetin" gereği her zaman aynı durumda kalmaz. Zira kelâm'ın halleri farklıdır. Meselâ, "mutlak bir manayı ifade eden "Nektire", nın makamı ile daha belirli ve sınırlı bir mana ifade eden "marife" nın makamı farklıdır. Yine zeki kimseye yapılacak hitab ile ahmak kimseye yapılacak hitab arasında fark vardır¹⁵¹. Bunun için Hz. Peygamber, "İnsanlara aklının miktarınca konuş" demiştir¹⁵².

Aslında dillerin edebî yönlerini bilmek, onların doğru anlaşılmasına imkân verir. Ediplerin dilinde var olan teşbihler, mecazlar halkın diline düşerse yanlış anlaşılmalara imkân verir. Herde bu hususlara da zaman zaman dikkat çekilecektir.

¹⁴⁹ Es-Suyûti El-Muzhir I, 184.

¹⁵⁰ Et-Taftâzâni, Muhtasarul-Maani, s. 21-23.

¹⁵¹ Et-Taftâzâni, a.g.e., s. 21-23.

¹⁵² Değişik lafız, aynı mana bk. Ebu Davûd, Edeb. 23.

Belagât ilminin, Maânî, Beyân, Bedî' gibi kısımlara ayrıldığını daha önce zikretmiştik. Şimdi misalleri de aynı tertip içinde vermeye çalışacağız.

A- Hadisin Maânî İlmî İle Mütasebeti :

Belagât ilmi, Maânî ilmine dendiği gibi diğer Beyân, Bedî' ilimlerinin herbirine veya her üçüne de denir¹⁵³. Aslında doğru mânâ verilmesini temin eden ilim'e , "Maânî"; maksatı açık ve değişik yollarla ifade etmeyi temin eden ilme "Beyân", cümleyi güzel bir şekilde ifade etmeye de "Bedî' ilmi " denir¹⁵⁴.

Diğer bir tarifte, "Maânî, hal ve vaziyetin gereğine uygun olarak söylenen Arapça lafzın hallerini bildiren ilme denir" ¹⁵⁵. Bu ilim, lafzın halleri olan marîfe, nekre, takdim, tehir, isbat, hazif v.s. gibi şeyleri açıkladığı gibi, cümlenin öğeleri olan, mûsned, mûsnedü'n-leyh, v.s. kasr, inşâ, fasi, vasl v.s. yı de açıklar¹⁵⁶.

Teşvik sebepleri muhatabın durumuna göre yapılır. Bunların başında tekidler gelir.

Aslında Maânî ve Beyân ilmi, muhatabı iknâ edecek edebî kaideleri uygularken özellikle tekid sanatından istifade etmiştir.

Bilindiği üzere, Kelâm doğru ve yalana ihtimâl ederse, haber cümlesi olur. Eğer kelâm'ın mânâsı henüz vakide gerçekleşmemiş, bundan dolayı da doğru ve yalana ihtimâl etmemişse, ona da inşâ cümlesi denir¹⁵⁷.

Kelâm 8 öğeye ayrılır. Bunlar da isnad, mûsned, mûsnedün leyh, meful, kasr, inşâ, fasi, vasl, icâz, idnâb ve müsavat'dır.

¹⁵³ et-Taftâzânî, Muhtasarü'l-Maânî, s. 28-29.

¹⁵⁴ et-Taftâzânî, a.g.e., s. 28.

¹⁵⁵ et-Taftâzânî, a.g.e., s. 29.

¹⁵⁶ et-Taftâzânî, a.g.e., s. 30-31.

¹⁵⁷ et-Taftâzânî, a.g.e., s. 33.

İsnâd:

İsnad : Bir keltmeyi diğerine müsbet veya menfi bir hüküm ifade etmesi için bitiştirmeye denir¹⁵⁸. Kelâm'ın diğer muteallikâtı bu isnâd (yükleme) sebebiyle vücûda gelir.

Eğer cümlede iş (fiil) onu yapana (özneye) dayandırılırsa ona hakiki isnâd, fâilin dışındaki kendine uygun düşen başka bir şeye, isnad edilirse ona da mecazi isnad veya "el-Mecazâtü'l-Akliyye" denir. Aslında buna istilâre'de denir¹⁵⁹.

Veciz olan bir hadis-i şerif'de, "Hâyırılı mal uyuyan göz (insan) için, uyumayan çeşme'dir." buyrulur. Bu hadiste, uyumak fiili göze, uyumamak ise göze'ye isnâd edilmiştir. Bu isnâdlar hakiki değil mecazi'dir¹⁶⁰. Ayrıca uyumak insanın cüzü olan göz'e isnâd edilmiştir. Cüzü zikir, külli murad edildiğinden, mecazi mürsel olmuştur. Zira burâda uyuyan, insanın sadece gözü değil, bütün bedenidir¹⁶¹.

Daha önce, belağâtla ilgili isimlerin en önemli yönlerinin tekid olduğunu söylemiştik. Şimdi tekid ve kısımlarından kısaca bahsedelim.

Tekid:

Manayı, hükümü, takviye için yapılan tekrarlar, tesbitler , tekidi vücuda getirir. Tekid'in bir çok yolu vardır. Bazıları şunlardır:

1- Aynı lafız tekrar etmekle tekid. Hz. Enes'in nakline göre, Hz. Peygamber (s.a.v.) bazen anlaşılın diye bazı lafızları üç kere tekrar etmiştir. Meselâ bir hadiste, ana baba hakkına riayet etmeyen kişi için üç defa "...burnu yerde sürünsün" demiştir¹⁶².

¹⁵⁸ et-taftâzânî, a.g.e., s. 37.

¹⁵⁹ et-Taftâzânî, a.g.e.,s. 43-46..

¹⁶⁰ İzzüddin Ali, el-Hadisü'n-Nebevi, s. 217-218.

¹⁶¹ Bak aynı yer.

¹⁶² İzzüddin Ali, a.g.e., s. 73-80; Müslim, Bîrr, 9.

2- Bazı edatlarla tekid. Meselâ "İnnemâ" ile tekid çok yapılmıştır. "Ameller ancak niyetlerle değer kazanır..." hadisindeki "ancak" (ul) edatı, manevî bir tekid yapmıştır ¹⁶³.

3- Yemin lafızlarıyla tekid. Bir hadiste, "Vallâh'ı, Allâh sevdiğini ateşe atmaz"¹⁶⁴, buyrulur. Buradaki yemin tekid için söylenmiştir. Daha bir çok lafızlarla tekid yapılmıştır.

Yukarıda saydığımız cümlelerin diğer öğelerinin bazı halleri vardır ki, edebî yönden bir takım ifade güzelliğine, manayı takviyeye sahîb olurlar.

Kasr:

Bir lafız veya terkipli diğer lafız veya lafız kümesine tahsis ve inhisar etmeye kasr denir¹⁶⁵. Kasr, mevsufun sifata, sıfatın mevsufa kasrı olmak üzere iki kısma ayrılır. Mevsuf'un sifata kasrine "Ben ancak emrolduğum yere malı koyan (veren) ve taksim eden kimsiyim"¹⁶⁶, hadisini misal verebiliriz. Hadiste, Rasulullâh, mal taksim ederken Allah'ın emrine kesinlikle uyduğunu, Onun emrinin gereğine göre verdiğini veya aynı emrin gereği olarak vermediğini anlatmak istemiştir. Mevsuf durumunda olan peygamber, kendisini Allah'ın emrine kasrettiğini, yani tahsis ettiğini, onunla sınırlandırdığını ifade etmektedir. Böylece O, bir şeyin belirtirmesi (sıfatı) durumunda olan Allah'ın emrinden dışarı çıkmamıştır ¹⁶⁷.

Sıfatı, mevsufa kasretmek, çok kere mubalağa yapmak için getirilir. "İpeği dünyada ancak, ahirette nasibi olmayan kimseler giyer"¹⁶⁸, hadisindeki dünyada ipeği giyme sıfatı, ahirette nasibi olmayan kişilere tahsis edilmiştir ¹⁶⁹.

¹⁶³ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 91-127; Buhari, Bed'u'l-Vahy, 1..

¹⁶⁴ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 88-89; es-Suyuti, el-Câmi'u's-Sağir, II, 184.

¹⁶⁵ et-Taftâzânî, Muhtasarü'l-Maâni, s. 172.

¹⁶⁶ İbnu'd-Deyba', Teysiru'l-Vusûl, IV, 289; İzzüddin Ali, a.g.e., s. 124.

¹⁶⁷ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 125.

¹⁶⁸ İbnu'd-Deyba' a.g.e., IV, 145; Buhari, Libâs, 48.

¹⁶⁹ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 128.

Kasr yapma işi, atıf harfleriyle, bir kelimenin takdimiyle, mâ , illâ, innemâ harfleriyle v.s. ile yapılır¹⁷⁰. İzzüddin Ali, mezkûr eserinde bunlara hadisten bir çok misâl vermiştir¹⁷¹.

İnşâ ve İhbâr hakkında daha önce bilgi verildiği için burada sadece bir hatırlatma yapmakla iktifâ ediyoruz. Zira Belağât ıstılahlarından bahseden eserlerde çok kere bunlar misallerle izah edilmiştir.

Fasıl ve Vasıl:

Cümleleri bazı atıf halleriyle bağlamaya vasıl, bu şekilde bağlamamaya da fasıl denir. İkinci cümlenin birinci cümleye atfı için aralarında bir cihet-i câmie'nin (birleştirici yönün) bulunması lâzımdır¹⁷².

Vasıl, iki cümle arasında tam bir birleşikliğin veya kopukluğun olmadığı zamanda yapılır. Bir hadis-i şerifte, "Emâneti seni emîn kabul edene ver. Sana hiyânet edene hiyânet etme"¹⁷³, buyrulur. Buradaki emir cümlesi ile nehy cümlesi, tam bir birleşiklik ve kopukluk halinde değildir. Ortadadır. Her ikisini "SEN" kelimesi birleştirmiştir. Böylece cümleler vasledilmiştir¹⁷⁴.

Fasıl; biri haberî, diğeri inşâ olmak üzere iki cümle arasında tam bir kopukluk olduğu zaman yapılır. Nitekim bir hadis-i şerifte, "kaybolan bir deve ile ilgili olarak, onu alma zira "... ayakları kaçmasına müsald, suya ulaşabilir..."¹⁷⁵, buyrulur. Hadisdeki, "suya ulaşabilir..." cümlesi evveline bir atıfla bağlanmamıştır. Ancak önceki cümle ile bir mana ilişkisi olduğundan dolayı, önceki cümleyi açıklamıştır¹⁷⁶.

¹⁷⁰ et-Taftâzânî, a.g.e., s. 179-194.

¹⁷¹ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 123-136.

¹⁷² et-Taftâzânî, a.g.e., s. 220.

¹⁷³ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 222; Ebu Davûd, Buyu', 81.

¹⁷⁴ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 222.

¹⁷⁵ Buhârî, İlm 29.

¹⁷⁶ El-Aynî, Umdetu'l-Kâri II, 109.

İCÁZ, İTNÂB, MÜSAVÂT

Bunlar izâfi cümle şekilleridir. Birbirine göre kısa ohurlarsa yani maksatı maruf kelimelerin en azı ile bildirirlerse, ona İcáz, fazla kelimelerle bildirirlerse İDNAB denir¹⁷⁷. Müsavât ise, maksatı aslı miktarı lafızlarla yerine getirmektir¹⁷⁸.

Hız. Peygamber (s.a.v.)'in hadislerinde daha çok İcáz vardır.

B- HADİSİN BEYÂN İLMİ İLE İLGİSİ :

Beyân İlmî; Lafız istenilen bir mânâya açık ve değişik yollarla delâlet etmesi için, gerekli melekeyi kazandıran ve ilgili kâideleri içine alan bir ilmdir¹⁷⁹.

Lafız, konulduğu mananın tamamına delâlet ederse ona "vaz'yye" veya "mütabaka", cüzüne delâlet ederse, "akliyye" veya, "tazammunî, harîçteki bir manaya delâletine de, "akliyye" veya "iltizâmî" ismi verilir¹⁸⁰.

Lafız, konulduğu manaya bir maniden dolayı delâlet etmez. iltizâmî manaya delâlet ederse ona "mecáz", her ikisine delâlet etmesine mani bir karine yoksa ona, "kinaye" denir. Bazı mecazlar teşbihle olur. Bunun için, Beyân İlmî, "Teşbih", "Mecáz", ve "Kinâye" başlıkları altında incelenir.

TEŞBİH:

Teşbih, luğatte benzetme demektir. Bir işin diğertine ortak olmasına denir. İstilâhda ise, mana yönünden ortaklık ve benzemenin, istiare'nin dışında kullanılmasıdır. Teşbih'in, müşebbeh, müşebbehun bîh, vech-i şebeh, edât-ı teşbih gibi dört rûknü vardır. Ayrıca değişik açılardan ele alınıp taksim edilen çeşitleri de vardır¹⁸¹.

¹⁷⁷ et-Taftâzânî, a.g.e., s. 254-255.

¹⁷⁸ et-Taftâzânî, a.g.e., s. 257.

¹⁷⁹ et-Taftâzânî, a.g.e., s. 273-275.

¹⁸⁰ et-Taftâzânî, a.g.e., s. 278-279.

Teşbih ve temsil, manayı zihinde daha mükemmel bir şekilde tasvir ve izah etmek için yapılır. Teşbih aynı zamanda manevî bir tekdürdür¹⁸².

Teşbihler, manayı daha anlaşılır bir hâle getirmek için yapılır. Ancak aynı kökten gelen, "Mütesâbih" kelimesi farklı bir mana ifade eder. Kısaca, "mütesâbih", kapalı manalı, ihtimalli manalı kelime ve cümlelerdir. Bu konuda ayrı bir eser yazılmıştır.

Teşbih'in Çeşitleri:

Teşbihin taraflarına göre çeşitleri çoktur.

1- Basit Teşbih:

Tarafları müfred olan teşbihe, basit teşbih denir. Bir hadislerinde Hz. Peygamber (s.a.v.), İbn Ömer'e, "dünyada garib ve yolcu gibi ol..."¹⁸³ buyurmuştur. Hadiste teşbih vardır. Zühd sahibi, yolcuya benzetilmiştir. Nasilki yolcu götüremeyeceği ağır eşyaları bırakır. Öyle de Zâhit zarurî ihtiyaçlarının dışındaki dünyalık şeylerden yüz çevirir ve ahirete yönelir¹⁸⁴. Buradaki taraflardan olan yolcu ve zahid tek kişilerdir. Tek kişilerin bazı yönden birbirlerine benzemesine bait teşbih denir.

2- Tarafları Farklı Hususiyete Sahip Olan Teşbih:

Bir hadisi şerifte, "Dikkat edin, muhakkak ki, gazab adam oğlu'nun kalbinde bir közdür. Gözlerinin kırmızısına, damarlarının şişmesine bakmıyormusunuz? Kim bundan bir şeyi kendisinde hissederse yere yatsın"¹⁸⁵, buyrulur. Hadiste zikredilen gazab hali, manevî köz olduğu halde, maddî köze benzetilmiş, teşbih edâti-kâf

¹⁸¹ Ali Cârîm ve Arkadaşı, a.g.e., s. 20; et-Taftâzânî, a.g.e., s. 280-281.

¹⁸² İzzüddin Ali, a.g.e., s. 136.

¹⁸³ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 136; Buhârî, Rikâk, 3.

¹⁸⁴ Aynı yer.

¹⁸⁵ İzzüddin, a.g.e., s. 144; Tirmizî, Fitn, 26.

(gibidir) kelimesi, mübalege olsun için hazfedilmiştir¹⁸⁶.

3- Rükünlerinin Birçok Yönleriyle Yapılan Teşbih:

Bir hadis-i şerifte Hz. Peygamber: "Birinizin kapısının önünden suyu çok ve temiz bir nehir aksa, günde beş kere onda yıkansanız, üzerinizde kir, leke kalır mı?" dedi. Oradakiler "hayır, kalmaz" dediler. Bunun üzerine, Hz. Paygamber, "İşte beş vakit namaz böyledir. Allâh onlarla günahlarınızı siler ve sizi tertemiz kılar"¹⁸⁷, buyurdu.

Bu teşbihin bir tarafında, kapısının önünden akan suyu çok ve temiz olan bir nehirden günde beş defa yıkanan adam var. Diğer tarafta namaz kılan adam ve adamın günde beş defa abdest alması ve namaz kılması var. Günde beş vakit namaz kılan günde beş defa yıkanan kimseye benzetilmiştir. Her iki tarafın unsurları çoktur¹⁸⁸. Buradaki teşbih teşvik için yapılmıştır.

Terhib (korkutmak) için yapılan teşbihe bir mısâl verelim. Hadiste "Kıyamet günü adamın bir tanesi getirilir, cehenneme atılır. O sırada karnı deşilmiş barsakları dışarı dökülmüş ve o, barsaklarının etrafında değirmenin etrafında dolaşan merkeb gibi dolaşır..."¹⁸⁹, buyrulur. Hadisteki teşbihte değirmenin etrafında dolaşan, bilmeden çalışan hınar bir tarafta, yer almış , emri bil-maruf yapmadığı için barsakları etrafında dolaşan adam da öbür tarafta yer almıştır. Teşbih terhib için yapılmıştır¹⁹⁰.

HADİSTE MESEL:

Teşbihten söz ederken mesel'den de bahsetmemiz gerekir. zira mesel, mürekkeb teşbihin diğer adıdır. Mesel yapmanın gayesi de yine teşbih ve temsil ile açıklanmak isteneni tekdilil olarak izah etmektedir. Mesel, kelimesi tek başına kullanıldığı gibi, darb kelimesi ile de birlikte

¹⁸⁶ İzzüddin, aynı yer.

¹⁸⁷ İbnü'd-Deyba' Teysir III, 174; Buhâri, Mevâkil, 5.

¹⁸⁸ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 150.

¹⁸⁹ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 163; İbnü'd-Deyb'a I, 112; Buhâri, Bed'u'l-Halk, 10.

¹⁹⁰ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 163.

kullanılabilir. Darb-ı Mesel denir.

En-Nezzâm diyor ki, Mesel, diğer ifade tarzlarında bulunmayan dört hususiyete sâhibtir. Bunlar da, lafzın veciz, manasının tam, teşbihinin güzel, kinâyesinin parlak olmasıdır. Bu hususiyetler ancak belâğâtın en ileri dereceye sâhib olan metinlerinde bulunur. İbnü'l-Mukaffâ, diyor ki, mesel yapılan kelâm, konuşmaya rahatlık, dinlemeye huzur, sözün kısımlarına genişlik getirir. Ancak teşbih umumî, temsil hususîdir. Her temsîl, teşbihtir. Fakat, her teşbih, temsîl değildir¹⁹¹.

Mesel başlıca iki kısma ayrılır. 1- Teşbihle birlikte mesel yapılanlar. 2- Hz. Peygamber'in önceklerden alıp hazır olanlar için mesel yaptıkları¹⁹². Bunları kısaca açıklayalım.

1- Teşbihli Mesel:

Bir hadîsî şerifte, Hz. Peygamber, "Kuşkusuz benim ve benimle Allah'ın gönderdiği şeyin meseli, bir adam gibidir ki, adam kavmine geldi, ve şüphesiz ben size saldıracak bir düşmanı bizzat gözlerimle gördüm. Ben apaçık bir uyarıcıyım. Artık kendinizi kurtarın dedi. bir kısmı O'nun sözünü tutup gece çıkıp gittiler. Ve kurtuldular. Diğer bir kısmı inanmayıp yerlerinde kaldılar. Sabaha doğru düşman baskın yapıp onları helâk, mallarını telef etti. İşte bana itaat edip getirdiğim hakka tabî olanların (kurtuluş) meseli budur¹⁹³, buyurdu.

Bu hadîste, Hz. Peygamber (s.a.v.), kendisini kavmini kurtarmak isteyen gözcüye benzetmiştir. Burada hem temsil hem de teşbih vardır. Hz. Peygamber, arablarn çok iyi bildiği baskın işini misâl vermiştir. Temsil tarafı budur. Teşbih tarafı da kendisini kavmini koruyan bir adama benzetmesidir.

¹⁹¹ Abdu'l-Kâhir el-Cürcânî, Esrârü'l-Belâğ, s. 84, İst. 1954.

¹⁹² İzzüddin Ali, s. 177-178.

¹⁹³ Müslim, Fezâil, 16.

2- Darb-i Mesel:

Ata, dedelerden nakledilen, ibretli sözler sonraki nesiller için darb-i mesel şekline dönüşür ve benzerleri emsali olaylara uygulanır. Darb-i mesel yapılan bir hadiste şöyle denir: "Mümin bir delikten iki defa ısırılmaz"¹⁹⁴. Hz. Peygamber (s.a.v.), bu sözü şâir Ebu 'İz için söylemiştir. O Bedir Savaşında Hz. Peygamber'e esir düşmüş, yaptığı ricalara binaen Hz. Peygamber onu serbest bırakmıştı¹⁹⁵. Ebu 'İzz daha sonra yine Uhud da diğer müşriklerle, Hz. Peygamber'in karşısına çıkmıştı. Bu savaşta da yine af edilmesini rica etmişti. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.v.) yukarıdaki sözünü söylemişti. Burada Hz. Peygamber bizzat kendisini, bir delikte ısırılıp sonra iyi olan, daha sonra da ikinci kez elini mezkûr deliğe sokması istenilen insana benzetmiştir. Hz. Peygamber müminin birden fazla aldanmamasını bu darb-i meselle izah etmiştir. bu söz sonradan emsali olaylara tatbik edilmiştir¹⁹⁶.

Darb-i meseller için hadis mecmuaları arasında müstakil bölümler yazıldığı gibi¹⁹⁷, müstakil kitaplar da yazılmıştır¹⁹⁸.

Tasvir:

Tasvir: kalemle resim çizer gibi olayları ve eşyayı anlatma sanatıdır. Böylece gerçekler muhataba daha iyi anlatılmış olur. Bunun için hadislerde tasvire çokça yer verilmiştir.

Diğer bir tarifinde, tasvir: Herhangi bir şeyin benzerlerinden ayırılması için niteliklerini belirtmeye, eşyanın canlı, hareketli olarak karakteristik görünüşlerini sayıp dökmeye denir¹⁹⁹.

194 Buhâri, Edeb, 82.

195 İzzüddin Ali, a.g.e., s. 184.

196 İzzüddin Ali, a.g.e., s. 184. Eserin müellif 27 darb-i mesel yapılmış hadis zikretmiştir.

197 Bak. et-tirmizî, el-Emsâl, 1-7.

198 Bunların arasında, halil b. Ahmed (ö. 170/786) ve er-Ramehürmûzî (ö. 360/970)'nin "Kitâbu-Emsâli'l-Hadis adlı kitaplarını misâl olarak zikredebiliriz. Er-Ramehürmîzî, Kitâbu'l-Emsâl, İst. öfset.

199 Karaalioglu S. Kemal, Kompozisyon sanatı, s. 269, İst., 1976.

Tasvir, çeşitli edebi sanatlarla yapıldığı gibi, teşbih ve temsille de yapılabilir. Ayrıca tasvirin daha güzel olması için aşağıdaki hususların bilinmesi gereklidir.

1- Eşyanın vasıflarını ortaya koyarak tasvir etmek. Bir hadisi şerifte Hz. Peygamber (s.a.v.) şöyle buyurmuştur. "Bir gece kendimi (rüya aleminde) Kâ'be'nin yanında gördüm. O anda orada erkeklerin en güzeli şeklinde olan esmer bir adam vardı. Saçları, hayatında gördüğüm saçların en güzeli şeklinde idi. Ve onlar kulağının yumaşığını geçmişti. Onları faramıştı. O sırada başından su damlıyordu. İki adama veya omuzlarına dayanarak Beyt'i tavaf ediyordu. sordum ki, bu kimdir? Dediler ki O, İsâ (a.s.)'dır ²⁰⁰. Bu hadiste, Hz. Peygamber, Hz. İsâ'yı tasvir ederek anlatmıştır. Bu vesileyle O'nun vasıflarını zikretmiştir ²⁰¹.

2- Kissa İli Tasvir: Bir hadiste şöyle buyrulur: Adamın biri komşu köydeki bir arkadaşını ziyaret etmek maksadıyla yola çıkar. Yolda kendisini insan suretinde bir melek karşılar ve ziyaretini maddi bir menfaat için mi, yoksa Allâh rızası için mi olduğu hususunda yolcuya sorular sorar. Sonunda Allâh için ziyaret yaptığını öğrenince durumu açıklar ve "Allah da seni, o'nu sevdiğin gibi sevtiyor" der ²⁰². Burada ziyaretin sebebi bir hikâye tarzında açıklanmıştır.

Mecâz:

Mecâz terimini, izah etmeden önce "Hakikât"ın Mecâzla olan irtibatını izah edelim. Aşlında muhataba maksatı izah etmenin bir önemli yolu da , kelimelerin hakiki manalarıyla maksatı izah etmektir. Ancak mecaz, maksadı daha kuvvetli bir şekilde ifade eder. Hakikât: Bir kelimedir ki, kullanıldığı dilde konulduğu mânâ ne ise, o mânâda istimal edilir. Ayrıca bir lafzın konulduğu manaya delâlet etmesidir, şeklinde de tarif edilmiştir.

Mecâz'ın mânâya delâleti bizzat değil bir karine iledir. Müsterek

²⁰⁰ Müslim, İmân, 273.

²⁰¹ Es-Sebbaâ et-Tasvir, s. 493.

²⁰² Müslim, Birr, 38; es-Sebbağ, a.g.e., s. 507.

mânâda lafızlar dahi "vaz' " ın tarifine dahil edilir. Zira müşterek de delâlet ettiği her manaya bizzat delâlet eder ²⁰³.

İstilâh'da Mecâz; va'z olunduğu mananın alınmasına mani bir emare ile onun gayrisinde, sağlam bir şekilde istimal edilen sözdür ²⁰⁴ şeklinde tarif edilmiştir.

Mecâzla ilgili misâllerde görüldüğü üzere, mecâzi mana ile vaz'olunduğu mana arasında var olan alâka müşâbehet (benzerlik) değilse, Mecâz, Mürsel" olur. Alâka müşâbehet ise İstiâre olur.

İstiâre ayrıca; müşebbehu'n bih'in müşebbeh'de kullanılmasıdır²⁰⁵, şeklinde de tarif edilir.

Teşbih ve mecâz'ın en belîğ ve güzel misâllerini ihtivâ eden ve arab edebiyâtının en şahâser eseri ve muciz bulunan Kitâb Kur'an'dır. Kur'an'da mecâz olmadığını iddia edenler de olmuştur ²⁰⁶. Ancak bu görüş, Kur'an'ın arapça olduğu gözönünde tutularak, arapçanın edebî sanatlarının Kur'an'da da bulunması lâzım geldiği gerçeğinin, dile getirilmestyyle reddedilir.

Mecâz bir dilin kelime haznesini artırmak, tekid metodunu kullanmak, teşbih yapmak için yapılır. Bir hadis-i şerif'de, At'a bahr, (deniz) ismi verilmiştir. Yani denizin suyu nasıl çoksa, At'ın da yürümesi o derece çoktur yani hızlıdır, demektir. Buradaki benzerlik her ikisinin de çok olmasıdır ²⁰⁷.

Mecâz, istiâre ve mürsel olmak üzere iki kısma ayrılır.

Mecâz-ı Mürsel:

Bir lafzın gerçek mânâsı ile mecâzi manası arasındaki alâkası

²⁰³ Et-Taftâzâni, a.g.e., s. 318-319.

²⁰⁴ Et-Taftâzâni, a.g.e., s. 322-325.

²⁰⁵ Et-Taftâzâni, a.g.e., s. 324.

²⁰⁶ Et-Taftâzâni, a.g.e., s. 324.

²⁰⁷ Es-Suyûtî el-müzhir I. 350; Buhâri, Hibe, 38.

müşâbehet (benzerlik) şeklinde değilse o lafızda mecaz-ı Mürsel vardır. Mecâz-ı Mürsel'in alâka sayısı 28'dir ²⁰⁸. Bu alâkaların Allâh'a nisbeti uygun değildir. dolayısıyla Allâh hakkında mecâz-ı mürsel'i istimal etmek doğru değildir ²⁰⁹ Mecâz-ı mürsel'in alakalarından bir kısmı beşere mahsus şeyleri ihtivâ etmektedir. Nitekim Hz. Peygamber bir hadislerinde, hanımlarına "Sizden bana ilk kavuşacak olanınız, kolu uzun olanınızdır"²¹⁰, buyurmuştur. Hadisin zahirine takılan hanımları kollarını birbirlerine mukâyese ederek ölçmüşlerdir. Ne zamanki Hz. Peygamber'den sonra ilk olarak, Zeyneb Bintü Cahş ölmüş, o zaman kol uzunluğundan maksatın uzvun uzunluğu değil, mecâzî manası olan cömertliğin kastedildiği anlaşılmıştır ²¹¹. Bu hadisdeki alâkanın "sebebiyet" olduğu ve hadisin mecazî mürsele sahib bulunduğu ortaya konmuştur ²¹².

İsti'âre:

İsti'âre, lügatte, bir şeyin ödünç verilmesini istemek demektir. İstulâh'da ise, "Alâkası benzerlik olan bir mecazdır." şeklinde tarif edilmiştir. Ayrıca arada mani bir karine bulunmak şartıyla bir sözü, benzerlik alâkasıyla kendi manasının dışında kullanılmaktadır. ²¹³ diye de tarif edilmiştir.

Çeşitli kısımları vardır. Açık isti'âre, kapalı isti'âre, temsili isti'âre en önemli kısımlarıdır.

Açık isti'âre, müste'aru'n minh, zikredilir. Müste'aru'n leh (müşebbeh) murad edilir. Buna misal olacak bir hadiste, "Yer yüzünün en az yağmurlu bir bölgesinde oturmaktayım. Orası Semâ'nın iki gözünün arasındadır. Bir gözü Şâm, diğeri Yemen'dir"²¹⁴, buyrulur. Hadiste zikredilen Şâm ile Yemen'in ufukları

²⁰⁸ Osman el-Ankaravî, Metn-ı Alâka, s. 8, İst., 1304 H.

²⁰⁹ İbn Fûrek, Müşkilü'l-Hadis, s. 81-82.

²¹⁰ El-Hîndî Kenzül-Ummâl VI, 342.

²¹¹ Eş-Şerîf el-Râdî el-Mecazâtü'n-Nebeviyye, s. 66-67.

²¹² Aynı yer.

²¹³ Et-Taftâzânî, a.g.e.s.327- 333.

²¹⁴ El-Hîndî a.g.e., XII, 254.

gözlere veya gözelerle benzetilmiştir. Müstearu'nun bih (müşebbehü'nün bih) gözler veya gözeler, zikredilmiş, müşebbeh olan müstearu'nun leh müfâd edilmiştir. manî karîne, semâ'nun hakikaten gözelerinin olmamasıdır. Cihet-i camî'e suyun çokluğudur²¹⁵.

Müstearu'nun leh, lafzî ismî cins ise isti'âre aslî olur. Fîlî veya harfî ise isti'âre-i Tab'iyye olur²¹⁶. Bîr hadis-i şerîfte, "Bir şeyi sevmen seni O'nun hakkında kör ve sağır kılar"²¹⁷, buyrulur. Yani O'nun kusurlarını göremez, kınanmasını istemezsin demektir. Benzetme yönü, sevgilinin kusurlarına göz yummak, kerih şeylerini duymamaktır. Mustaarun leh, seven kîmse, kendisine benzetilen (musta'arun minh), kîmse kör kîmsedir. Burada evvelâ, isimler zikredildi, açık isti'âre oldu. Sonra isimlerin fîlleri zikredildi, isti'âre-i Tab'iyye oldu²¹⁸.

İsti'âre-i Mekniyye:

Mekniyye, kapalı isti'âredir. Onda açık isti'ârenin aksine sadece "Müşebbeh" zikredilir. Teşbihin olduğunu gösteren bir emare yok gibidir. kapalı isti'âreden gidilerek, müşebbehün bih'e mahsus bir şeyin müşebbeh'le birlikte zikredilmesine de isti'âre-i tahyîliyye denir²¹⁹.

Hız Peygamber (s.a.v.) bir hadislerinde, "Şüphesiz İslâm düğüm düğüm, ipin tel tel çözülmesi gibi çözülecektir" buyurur. Bundan maksat İslâmın tekdîlî amelleri yapılmayacaktır, demektir. İslâm örme bir şeye meselâ ipe benzetilmiştir. Cihetî camî'e (Vech-i Şebeh) herbirinin birbirine destek olan şeylerden meydana gelmesidir. Sadece müşebbeh olan (bezetlenen) İslâm zikredilmiş, teşbih açık olmadığı için, isti'âre-i Mekniyye olmuştur. Müşebbehü'nün bih olan örülû eşya veya ipin levâzımı olan düğümler, İslâma nisbet edilmiş, tahyîlî isti'âre olmuştur²²⁰.

²¹⁵ Eş-Şerîf, er-Radî a.g.e., s. 105.

²¹⁶ Et-Taftâzânî, a.g.e., s. 343-344.

²¹⁷ Ebu Davud, Edeb, 125.

²¹⁸ Eş-Şerîf er-Radî, a.g.e., s. 175.

²¹⁹ Et-Taftâzânî, a.g.e., s. 353-354; Allî Cârîm ve arkadaşları, a.g.e., s. 136.

KİNÂYE:

Kinâye lügatte gizlilik, maksatı kapalı olarak ifade etmek manâsına gelir. İstihâda, kendistyle lâzımı manası murad edilen bir lâfızdır. Ancak hakiki manası da onunla birlikte murad edilebilir. Böylece de mecazdan ayırılır ²²¹. Zira Mecâz'da hakiki manası beraberce murad edilemez.

Kinâye ile ilgili bir hadis-i Şerif'de "Müezzinler kıyamet gününde de boyunları en uzun olan insanlardır"²²², buyrulur. Bu hadiste boyun hakikâten uzunluğu değil, lâzımı manası olan şerefli olma ve sevabının çok bulunması kastedilmiştir. Çünkü arablar şerefli insanlar için boynu uzun, kötü insanlar için de boynu kısa derler. Türkçemizdeki ve bazı dillerdeki başı dik söz de buna yakın bir mana ifade eder ²²³. Bu hadisten hakiki manası da alınabilir. Çünkü müezzinlerin kıyamet günü hakikâten boyunları uzun olabilir.

Beyân İlmî ile İlgili Bir Değerlendirme:

Beyan ilminde mevzu edilen teşbih, mecaz, kinâye, manevî tektidden başka bir şey değildir. Bazı ifadeler var ki, onların anlaşılması ancak burada mevzu ettiğimiz, edebî sanatlarla mümkün olur ²²⁴. Ayrıca kelâmın mecaz ve kinâyeli olması, hakiki manası ile ifade edilmesinden daha açık ve belîğdir²²⁵.

C- HADİS İLMİ VE EDEBİ SANATLAR:

Edebî sanatlar Bedî' ilminde mevzu edilir. O, belâgat ilimlerinin üçüncüsüdür. Onun kelâmda bulunması için daha önce Maânî ve Beyân ilimlerinin prensiplerine uyulması lazımdır. Maânî ve Beyân'ın prensiplerinin bulunmadığı yerde Bedî' ilminden söz edilemez ²²⁶.

²²⁰ Eş-Şerif er-Radi, a.g.e., s. 345-346.

²²¹ Ali Cârîm ve arka. a.g.e., s. 125.

²²² İbn Mâce, Ezân, 5.

²²³ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 205.

²²⁴ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 136.

²²⁵ Aynı eser, s. 204.

Bedi' lügatte, bir işte ilk olma, orijinal, mükemmel manalarına gelir. Istilâh'da ise, Maânî ve Beyân'ın prensiplerine riayet edildikten sonra, kendisiyle kelâmı güzelleştirme yolları bilinen bir ilmdir. Manevî ve lafzî olmak üzere iki kısma ayrılır ²²⁷.

Hadislere Maânî ve Beyân ilimlerinin prensiplerinin tatbik edildiği kadar, Bedi'î ilimlerinin prensipleri tatbik edilmez. Bu sebeble bu kısımda daha az misâl verilecektir.

Bedi'î sanatlarının iki kısma ayrıldığını daha önce zikretmiştik. Burada onları kısaca açıklayalım.

1- Manevî Bedi' :

Bedi'î manevî'ye ait bazı sanatlar şunlardır. Cem' maa't-tafsîl, mutâbeka, tenâsüb, teşâbüh, irsâd, müşâkele, müzâvece, aks, tevriye, leff, neşr. Manevî Bedi'e tanıtıcı bir, iki misâl verelim. Cem' maat-Tafsîl'e şu hadis-i şerîfi misâl verebiliriz. El-Buhârî'nin, es-sâhîh'inin ilk hadisinde, "Ameller ancak niyete göredir. Herkesin niyet ettiği ne ise eline geçecek olan da ancak odur. Artık nâil olacağı, bir dünyâ veya nikâh edeceği bir kadından dolayı hicret etmiş kimse varsa, hicretini niyet ettiği o şeyde son bulur" buyrulur. Bu hadiste, ilk önce, "Ameller ancak niyete göredir..." denilerek mana cemedilmiş, sonra da tafsilat veren "fa" harfiyle, "... artık nâil olacağı bir dünyâ veya nikâh edeceği bir kadın..." denilerek tafsilât verilmiştir ²²⁸.

Bedi'î manevî'den sayılan bir sanat'ta, Hüsnu talîdir. Hüsnu ta'lîlî: Kelâma hakîki olmayan bir sebebi nisbet etmektir. Bu sanat, sbareye incelik ve güzelliği vermek için yapılır. Nitekim bu hususiyeti üzerinde bulunduran bir hadis-i şerîfde, "Ümmetime zorluk çıkarmış olmasaydım, her namaz sırasında misvâk (misvâkla dış temizliği) yapmayı emrederdim"²²⁹, buyrulur. Hadiste, misvâk kullanılmakla

²²⁶ Taşköprülüzâde, Mevâtu'l-Ulûm (sadeleştirilmiş baskısı) I, 173 İst. 1973, s. 181-1183.

²²⁷ Et-Taftâzânî, a.g.e., s. 385; Bilgeçil Kaya Belâgat, s. 181-183.

²²⁸ El-Aynî, 'Umdetu'l-Karî I, 6.

²²⁹ Tirmizî, Tahâre, 18.

emredilmemenin sebebinin zorluk olduğu gösteriliyor. Aslında gerçek sebep bu değildir. Ancak işe bir incelik ve önem vermek için böyle ifade edilmiştir 230. İşte hüsnü ta'lîl'de budur.

2- Lafz-ı Bedî':

Lafzı Bedî' ile ilgili bir çok edebî sanat vardır. Onlardan "Cinâs"a ait bir misâl verelim. Önce cinası tarif edelim.

Cinâs, ayrı manalı iki lafzun birbirine henzemesidir. Tam cinâs, iki lafzın harf çeşidinde, sayılarında ve dizilişinde ittîfak bulunmasıdır 231. Bir hadiste, "Kolaylaştırın, zorlaştırmayın..."232, buyrulur. Hadisin arabçasında, "Yessiru ve lâ tûassiru" dur. Gerek türkçesinde ve gerekse arapçasındaki kelimelere dikkat edilirse, meselâ, sin, şin, râ harfleri her ikisinde de benzerlik arz etmektedir. Bu benzerlik kelimeleri güzelleştirmektedir 233.

SECI' de lafza ait edebî bir sanattır. O, nesir kelimelerinin son kelimelerinin son harflerinin benzerlik göstermesidir. Sekkâki, "şir'de kâfiye ne ise, nesirde de "seci" odur" demiştir.

Birinci tarife göre, şeci', fasılların, son harflerinin aynı harf olmasıdır. Sekkâki'ye göre ise, fasılların son kelimelerinin benzemeleridir 234.

Sec'i üç neve ayrılır:

a- Son kelimelerin vezinlerinin aynı şekilde olmasıdır. Buna Mutarraf denir.

b- Vezin ve kafiyelerin aynı olmasıdır. Bir hadis-i şerifte, "Hz. Peygamber (s.a.v.), Allâh'tan hakkıyla utanın" dedi. Biz "Evet, ey

230 İzzeddin Ali, a.g.e., s. 296.

231 et-Taftâzânî, a.g.e., s. 420-421.

232 Buhârî, İlm, 12.

233 el-Aynî, 'Umdetu'l-Karî II, 47.

234 Et-Taftâzânî, a.g.e., s. 429-430.

Allâh'ın Resulu, utanıyoruz", dedük. O, "Hayır, hakkıyla utanmak, başı ve ondakı uzuvları, (vemâ va'a) karnı ve içinde bulunanları (vemâ hevâ), (günahlardan) koruyun. Ölümü ve mezarda çürüyüp mahvolmayı (ve'l-belâ), hatırlayın. Kim ahiret yurdunu talep ediyorsa, dünyanın süslerini bıraksun (aldanmasın)"²³⁵. buyurdu. Parantez içerisindeki kelimelerin kafiyelerinin benzer oluşu, seci' vucuda getirmektedir.

3- Vezin ve kafiyelerinin çoğu benzerlik göstermezse ona da "mütevâzi" seci' denir ²³⁶.

Bedi'i sanatların hadislerde tezâhürünü beyan eden bir çok kitab vardır. Daha fazla mısâl ve bilgi için onlara bakılmaldır ²³⁷.

II- Rasûlullah'ın sözlerinin Dışındaki Hadislerin Belâgatı:

Daha önce zikredildiği gibi Hz. Peygamber'e nisbet edilen bir sül, takrir, bedenî ve ahlâkî bir vasf ve sîret'ine ait sözlerin lafızları kendisine ait değildir ²³⁸.

Biz burada hadis sayıldığı halde lafızları ashâbı Kıram'a ait olan sözlerin edebî yönünden bahsedeceğiz. Ashab-ı Kıram içinde güzel söz söyleyen, şîirleriyle kâfirleri hicveden bir çok zevâtin bulunduğu bilinmektedir. Ancak burada önce arab dilinin günümüze kadar geçirdiği değişiklikleri, devreleri ve her devrin edebî yönlerini izah etmek istiyoruz.

Dört devir olarak ele alınan edebiyât tarihinin ilkini, cahiliyye zamanına tâhşis ederler. Şimdi kısaca cahiliyye devrinin hususiyetlerini zikrelelim.

²³⁵ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 268; Tirmizî, Kıyâme, 24.

²³⁶ et-taftâzânî, a.g.e., s. 429-431.

²³⁷ İzzüddin Ali, a.g.e., s. 289-303; Meselâ, İbnuEbi'l-Esba' (ö. 654/1256)'ın "Tahriru'l-Tahbir"inde 125 çeşit bedi'i sanattan söz edilmektedir.

²³⁸ Bak. Bu çalışma "Hadislerin rivâyet şekilleri"

1- Cahilliyye

İlk tabakayı vucuda getiren cahilliyye devrinde kullanılan kelimeler daha fasih, cümleler daha belîğdi. Bu sebebden dolayı bu devrin şiihleri İslâmî İslâmî ilimlerde şahit olarak kullanılmıştır ²³⁹. Cahilliyye devrinden günümüze kadar gelen "el-muallâkâtü's-Seb'a gibi edebî metinlerin yanında bazı sahâbiye nisbet edilen metinler de vardır. Meselâ, eş-Şerîf er-Radî'nin yazdığı, "Nehcû'l-Belâğa" adlı eserdeki hitâbelerin bazısının Hz. Ali'ye nisbetinde bazı tereddütler vardır. Ancak yine Kur'an-ı Kerim ve hadis-ı Nebevî'den sonra yüksek edebî bir hususiyete sahip oldukları bilinmektedir ²⁴⁰.

2- İslâmî Devir

İslâmî devirde sahâbenin henüz dilleri bozulmamıştı. Hicri birinci asır böyle devam etmiştir ²⁴¹. Sahâbenin hadisleri, mânâ ile rivâyet etmesine, bu sebebden dolayı musamaha edilmişti. Zira sahâbi atadan gelme fesahata sahip idiler. Ayrıca onlar Resulullah'ın iş ve davranışlarını görmüşlerdi. Bilhassa sahâbe tarafından Hz. Peygamber'in huzurunda söyledikleri sözleri daha fasihtir ²⁴².

Fetihler başlayıp ikinci asrın ortalarına gelince arabin dili bozuldu ²⁴³. Garib kelimeler ortaya çıktı. Hatta, bazı ilim adamları bu tür garib kelimeleri ihtivâ eden hadislerle istişhâd etmemişlerdir ²⁴⁴.

Bütün bu sıkıntılı durumlara rağmen yine de sahâbeden, onların sözleri olarak edebî değeri yüksek metinler gelmiştir. Meselâ İfk hadisesiyle ilgili ²⁴⁵, Tebük savaşından geri kalanların durumunu beyan eden metinler gibi ²⁴⁶. Bu metinlerin sözleri sahâbeye aittir. Şu

²³⁹ Ebü Zehv, el-Hadis ve'l-Muhaddisuun s. 218, Beyrut, 1984; Tural Hüseyin, Arab Dilinde Şiir, A. Ü., İlahiyat Fak. Dergisi, s. 68-69, Erz., 1991.

²⁴⁰ Okıç M. Tayyib, Bazı Hadis Meseleleri, s. 172, İst., 1959.

²⁴¹ İbnü'l-Esir, en-nihâye fi-Garibi'l-Hadis I, 4,5.

²⁴² Es-Sebbağ, a.g.e., s. 20.

²⁴³ İbnü'l-Esir, en-Nihâye, I, 5.

²⁴⁴ İzzüddin Ali, a.g.e.s. 70.

²⁴⁵ es-Sabbağ, et- Tavir, s. 20; el-Buhari, Meğazi, 34.

²⁴⁶ el-Buhari, el-Meğazi, 79.

halde hadislerde görülen ifade bozukluğu daha sonraki devirlerdeki ravilerin mana ile rivâyet etmelerinden dolayı meydana gelmiştir ²⁴⁷.

3- Mukaddimun Devri

Üçüncü tabakayı, İslâmîyyun ve mukaddimün denilen şairler vücuda getirir. Bazı dil hatalarına sahip olsalar dahi yaygın olan görüşe göre delil kabul edilirler.

4- Günümüze Kadar Olan Devir

Üçüncü asrın başından günümüze kadar devam eden bu zaman zarfında söylenen şiirler ve nesrlerle genel kanaata göre istidlâl edilmez ²⁴⁸. Bu devirlerde hadisler kitablara geçtiği için, lafızlarını değiştirmek caiz değildir, denmiştir.

²⁴⁷ es-Sabbağ, et-Tasvirü'l-Fenniyyu, s. 31.

²⁴⁸ Tural, Hüseyin, Şiirle İstihâd, a.g.e.s. 68- 69.

SONUÇ

Bir giriş iki bölümden ibaret olan bu çalışma, her şeyden önce, hadislerin arab edebiyatı açısından, incelenmesini mevzu etmiştir.

Giriş kısmında, dillerin fesâhat ve belâğatı, kısaca anlatılmış, sonra da kaynakların değerlendirilmesi, nakledilmiştir.

"Birinci Bölüm" de, kısa da olsa, hadisin, Kur'an'ı Kerim'le edebî mukayesesı yapılmış, edebî yönünün, mucize olmayıp "veciz" olduğu, sahlıhlığının bir alâmeti bulunduğu ortaya konmuştur.

Ayrıca bu bölümde, Hz. Peygamber'in, dost ve düşman tarafından da kabul edilen edebî gücünün sıtratının mahsulu olduğu, yetiştığı çevrenin testirinin de inkâr edilemeyeceği, anlaşılmıştır.

Edebî gücünün en önemli husûsiyeti, sözlerinin veciz (kısa, özlü ve çok manalı) ve, "Cevâmi'u-Kelım'e" sahib olmasıdır.

"İkinci Bölüm" de ise, ünlü, kelâmcı, Edip, et-Teftazânî'nin, meşhur, "Maâni", "Beyân", "Beđi' ", ilimlerinin edebî prensiplerine hadislerden mısaller verildi. Ayrıca, fesâhat ve Belâğat'ın bütün prensipleri, mevzu edilmeyip, bızce birinci derecede önemli olan prensiplerine hadislerden mısaller verilmiştir. Biz bu çalışmada hep ihtisâr yapmayı, esâs aldık. Eğer her edebî prensibi ve onun hadisten mısâlini yazsaydık, bu da "İzzüddin Ali' " nın, "el-Hadisü'n-Nebevî..." adlı eserinin 520 sahifelik muhtevâsından çok olurdu. Zira o da, eserini muhtasar yazmıştır.

Hadislerin en ileri seviyede veciz olanları Hz. Peygamber (Sallâllâhu Aleyhi ve Sellem)'in sözlerinin sadece lafzen rivâyet edilenleridir. O'nun fiillerinin, ve diğer bütün ahvâlinin lafızları, sahâbe'ye aittir. Gerçi sahâbe de, edip kimselerdi. Onların zamanında arabın dili, yabancular vasıtasıyla bozulmamıştı. Birde mânen rivâyet yapıldığı zaman, onu rivâyet eden hadiscinin lafızları, ne kadar edebî

ise, o hadiste, o kadar edebiyâta sahip olur. İşte bu sebeble, bazı kimseler, hadisle, "istişhâd" etmemiştir.

Bu açıklamalarımızdan şu anlaşılmasın, "her lafzı ve manası bozuk olan hadîs" sahih değildir. Zira akl ile tezâd teşkil eden hadîslerin, eğer başka zayıflatıcı bir yönü yoksa tefsir ve tevil yoluyla, izahı yapılmaya çalışılır. Bazı kimseler, hatta râviler, edebî sanatları bilmedikleri için, meselâ mecâz ve kinâye'ye sahip olan bir çok hadîsi anlamamış, inkâr yoluna girmişlerdir. İşte bu sebeble, bundan sonra, "Müşkil ve Mûteşâbih" isimli eserimizi yazdık. Zira mezkûr tevil ve tefsir orada ilmi bir şekilde incelenmiştir.

BİBLİYOGRAFYA

- Abdurrahman el Bennâ, el-Fetħu'r-Rabbânî, I-XXIV, Beyrut, t.sız.
- Abdu'r-Rauf el-Mahluf, el-Bakillânî ve Kitâbuhu, Beyrut, 1973.
- el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafa, I-II, Beyrut, 1351 H.
- Ahmed Emin, Fecru'l-İslâm (trc.A.Serdarođlu)Ankara, 1976.
- Ali Cârım ve Arkadaşı, el-Belađatu'l-Vâdiha, Mısır, 1951.
- Asım Efendi, Kâmus Tercümesi, I-IV, İstanbul, 1305 H.
- Aşık Nevzât, Sahâbe ve Hadis Rivâyeti, İzmir, 1980.
- Avvâme Muhammed, İmamların Fikhî İhtilaflarında Hadislerin Rolü (trc.Kırbaşoğlu Mehmed), İstanbul, 1980.
- el-Aynî, Umdetu'l-Kârî, I-XXV, Beyrut, Ofset baskı, t.sız.
- Bayraktar İbrahim, Hz.Peygamber'in Şemâilî, İstanbul, 1990.
- el-Bakillânî, İcâzu'l-Kur'ân fi Hâmişî'l-İtkân li's-Suyûtî, I-II, Beyrut, 1973.
- Banguoğlu Tahsîn, Türkçenin Grameri, İstanbul, 1974.
- Bilgegil Kaya, Edebiyat Bilgi ve Teorileri, Ankara, 1980.
- el-Buhârî, es-Sahîh, I-VIII, İstanbul, 1315 H.
- el-Câhız, el-Beyân ve't-Tebyîn, I-IV, Beyrut, 1968.
- el-Cezâirî, Tevcihu'n-Nazar, Beyrut, t.sız.
- Cerrahođlu, İsmâil, Tefsir Usulü, Ankara, 1976.
- el-Cürcânî, 'Abdu'l-Kâhîr, Esrârü'l-Belâge, İstanbul, 1954.
- Çađatay Çubukçu, İslâm Mezhepleri Tarihi, Ankara, 1976.
- Çakan, İsmâil Lütîl, Hadislerde Görülen İhtilaflar ve Çözüm Yolları, İstanbul, 1982.
- Ebû Davûd, Sünen, I-V, Dimeşk, t.sız.
- Fahruddîn er-Razî, et-Tefsîru'l-Kebîr, I-Tahran, t.sız.
- Ebu'l-Ferec, Kudâme, Nadu's-Şîr, Beyrut, t.sız.
- Ebu'l-Feyd Ahmed, Mutâbketu'l-İhtiraâtî'l-Asriyye, Afganistan, t.sız.
- Ebu'l-Feth, el-Meselü's-Sair, I-III, Beyrut, t.sız.
- el-Hafâcî, Nestmu'r-Riyâd, I-IV, İstanbul, 1312 H.
- el-Hafâcî, Sırru'l-Fesâhe, Mekke, 1982.
- el-Hattâbî, İlâhu'l-Ahta, Beyrut, 1988.
- el-Hatîb el-Bađdâdî, el-Kifâye, Mısır, 1972.

- el-Hernezânî, el-İtibâr fi'n-Nâhî ve'l-Mensûh, Humis, 1966.
- Heyet, Mu'cemu'l-Vasîf, I-II, Tahran, t.siz.
- el-Hîndî, Kenzu'l-Ummâl, I-XVI, Beyrut, t.siz.
- Hüseyin el-Cisrî, Risâle-î Hamîdiyye (sad.Ahmed Göl), İstanbul, 1973.
- İbnu'l-Ebî'l-Esba', Tahrîru't-Tahbîr, el-Meclisu'l-Alâ, 1383 H.
- İbn Âbidîn, Reddu'l-Muhtâr, (trc.A.Davudođlu) İstanbul, 1983.
- İbnu'l-Esîr, en-Nihâye fi Garîb'l-Hadis, I-V, Kahire, 1963.
- İbn Fûrek, Müşkîfû'l-Hadis, Beyrut, 1985.
- İbn Fâris, Mu'cemu Mekâsî'l-Luĝa, I-VI, Mısır, 1969.
- İbnu'd-Deyba', Teysîru'l-Vusûl, I-IV
- İbn Hacer, Fethu'l-Bârî, I-XIII, Beyrut, t.siz.
- İbn Haldun, Mukaddime, Beyrut, t.siz.
- İbn Hûzeym, Kitâbu't-Tevhid, Beyrut, 1978.
- İbn Kesîr, Şemâlu'r-Rasul, Beyrut, 1967, Ofset.
- İbn Kuteybe, Te'vîlu Muhtelif'l-Hadis, Beyrut, 1972.
- İbn Mâce, Sünen, I-II, Mısır, 1972.
- İbn Manzûr, Lisânu'l-Arab, I-XV, Beyrut, 1968.
- İbn Melek, Şerhu'l-Menâr, İstanbul, 1965, Ofset baskı.
- İbn Nuceym, el-eşbâh ve'n-Nezâir, Beyrut, 1985, Ofset.
- İbn Sa'd, et-Tabakâtü'l-Kübrâ, I-VIII, Beyrut, t.siz.
- İbnu's-Salah, Ulûmu'l-Hadis, Kahire, 1961.
- İbnu's-Seydi, el-Batalyevsî, Beyrut, 1983.
- İbn Receb, Câmî'u'l-Ulûm ve'l-Hikem, Mısır, 1973.
- İslâmî Bilgiler Ansiklopedisi, Dergâh Yayınları, İstanbul, 1981.
- İzzüddin Ali, el-Hadisü'n-Nebevî mine'l-Viceti'l-Belâĝiyye, Kahire, 1973.
- İzutsu, Kur'an'da Allah ve İnsan (trc.Süleyman Ateş) Ankara, 1975.
- Kâmil Miras, Tecridü Sarîh Tercümesi, I-XII, Ankara, 1973.
- Karaaliođlu, Kemâl, Kompozisyon Sanatı, İstanbul, 1976.
- el-Kasîmî, Kavâidu't-Taħdis, Beyrut, 1979.
- el-Kâdî İyâz, eş-Şifâ bi Tarîfi Hukûk'l-Mustafa, I-II, Beyrut, t.siz.
- el-Kâfiyeci, Kitabu't-Teysîr (trc.İsmail Cerrahođlu), Ankara, 1974.
- Kandemir Yaşar, Hadis Terimleri ve İstihlâkı, Ankara, 1971.
- Kâtib Çelebi, Keşfu'z-Zunûn, I-II, İstanbul, 1971.
- el-Keşmîrî, Feyzu'l-Bârî, I-IV, Beyrut, t.siz.
- Koçyiğit Talat, Hadîsçilerle Kelâmcılar Arasında Münakaşalar,

Ankara, 1969.

el-Kuza'i, Furkânü'l-Kur'an, Beyrut, t.siz.

Elmalılı H.Yazır, Hak Dini Kur'an Dili, I-IX, İstanbul, 1971.

el-Mavsili, el-İhtiyar, Mısır, t.siz.

Mahmud el-Gazzâli, Seyyideti, Namdu'l-Metin 14 October London 1990.

el-Matrizî, Kitâbu'l-Muğarrib, Beyrut, t.siz.

Mennâ el-Kettân, Mebâhis fi Ulûmi'l-Kur'an, Beyrut, 1973.

Mevlânâ Şibli, Asr-ı Saadet(sad.Mollamehmedoğlu) I-V, İst.,1975.

Meydân Larousse, Etimoloji Maddesi, II, 415.

Molla Hüsrev, Mir'âtu'l-Usûl, İstanbul, 1966. Ofset baskı.

Muhammed el-Hüseynî, Kıyâmet Alâmetleri (trc.Naim Erdoğan), İstanbul, 1973.

Müslim, es-Sahih, I-V, Beyrut, t.siz.

en-Nebhânî, Hüccetullahî alâ'l-Alemin, İstanbul, t.siz.Ofset.

Okıç, M. Tayyib, Bazı Hadis Meseleleri Üzerinde Tetkikler, İstanbul, 1959.

Osman el-Ankaravî, Metn-i alaka, İstanbul, 1305 H.

er-Redî, eş-Şerif el-Mecâzâtü'n-Nebeviyye, Kahire, 1967.

er-Râfî, İcâzu'l-Kur'an, Dâru'l-Fikr'l-Arabî, 1926 Ofset.

Ebu's-Saadât, İbnu'l-Esir, Menâlu't-Tâlib, Kahire, 1375 H.

es-Sebbâğ, et-Tasvîru'l-Fermyyu, Beyrut, 1983.

Sezgin Fuad, Buharî'nin Kaynakları, İstanbul, 1956.

Sofuoğlu, M.Cemâl, Hadislerin Anlaşılmasındaki Güçlükler Sempozyum, İzmir, 1985.

es-Suyutî, el-Câmi'u's-Sağîr, I-II, Mısır, t.siz.

es-Suyutî, el-Münzir, Beyrut, 1979.

es-Suyutî, Tedribü'r-Ravi, I-II, Mısır, 1966.

eş-Şatbî, el-Muvâfakât, I-IV, Mısır, 1975.

eş-Şafî, er-Risâle, Mısır, 1969.

Şemseddin Sâmî, Kâmusu'l-Türki, 1353 H. İstanbul 1317 H.

et-Taftâzânî, Muhtasarü'l-Menâf, İstanbul, 1304 H.

Tâhîru'l-Mevlevî, Edebiyat Lugati, İstanbul, 1973.

Taşköprüzâde, Mevzuâtü'l-Ulûm, I-II, İstanbul, 1973.

et-Tahavî, Müşkîhü'l-Asâr, I-IV, Hindistan, 1333 H.

et-Tirmizi, eř-Şemâil, Hıms, 1968.

Tural Hüseyin, Arab Dilinde Şiir, Atatürk Üniv. İlahiyat Fak. Der.
Erzurum, 1991.

Yıldırım Suat, Kur'an-ı Kerim ve Kur'an İlimlerine Giriş, İstanbul

Ebü Zehrâ, İslâm Metodolojisi (trc.A.Şener)Ankara, 1979.

Ebü Zehv, el-Hadis ve'l-Muhaddisün, Beyrut, 1984.

ez-Zurkânî, Menâhılu'l-Irfân, Mısır, 1943.